

UiO • **Det juridiske fakultet**

Historisk analyse av straffeutmåling ved drap i høyesterett

- Dommer etter straffelovens § 233

Kandidatnummer: 579

Leveringsfrist: 25. april

Antall ord: 15298

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Problemstilling.....	2
1.2	Målet med oppgaven.....	3
2	DRAPSBESTEMMELSEN.....	4
2.1	Bestemmelsens plassering i loven	4
2.2	Lovtekst/ordlyd.....	4
2.2.1	Det objektive gjerningsinnhold	4
2.2.2	subjektiv skyld.....	5
2.2.3	Strafferammen	6
2.3	Straffens formål	9
2.4	Forarbeider og etterarbeider - om straffeutmålingen.....	12
2.5	Endringer i drapsbestemmelsen – utvikling.....	15
2.5.1	Endringer i gjerningsbeskrivelsen	16
2.5.2	Endringer i strafferammen.....	17
2.6	Rettspraksis om straffeutmålingen.....	18
3	DOMMER – OVERSIKT OVER UTVALGET FOR ANALYSEN.....	19
4	ANALYSE	20
4.1	kategoriene for analysen	20
4.1.1	Forbehold.....	22
4.2	Analyse av hvert ti år	22
4.2.1	1920-1929.....	23
4.2.2	1930-1939.....	24
4.2.3	1940-1949.....	27
4.2.4	1950-1959.....	28
4.2.5	1960-1969.....	32
4.2.6	1970-1979.....	37
4.2.7	1980-1989.....	40
4.2.8	1990-1999.....	43

5	OVERSIKT – UTVIKLINGSLINJER	49
6	LITTERATURLISTE	58
6.1	Domsregister	59

1 Innledning

Et menneskeliv er uvurderlig og en skulle tro at verdien av et liv er konstant.

Man skulle derfor tro at straffen for å ta en annens liv alltid ville være det samme.

Men hva må man egentlig bøte med for å ha tatt et liv i Norge? Og har det alltid vært det samme? Dette er spørsmål som jeg vil forsøke å finne svar på gjennom å se på drapssaker for Høyesterett opp gjennom tidene og foreta en analyse av straffeutmålingen.

Mange mener at vi ikke har strenge nok straffer i Norge. Media slår stadig opp saker med reaksjoner på straffeutmåling ved drap. I saker som Breiviksaken påvirker dette rettsfølelsen vår. En hel verden fulgte med på hvilken straff Breivik ville få.

Tidligere hadde vi livstidsstraff i Norge. Denne ble avskaffet i 1981.¹ I dag er den høyeste strafferammen for drap 21 år og forvaring. Forvaring tilsier i praksis at man kan risikere å sitte i fengsel resten av livet dersom den drapsdømte blir ansett som farlig for samfunnet. Dette er det nærmeste vi kommer livstidsstraff i Norge i dag.

I en dom fra 1929 uttaler en høyesterettsdommer at de ikke kunne finne omstendigheter i den aktuelle saken ”som kan begrunne fravikelse fra den straff, som efter rettens oppfatning bør være den ordinære for overlagt drap, nemlig fengsel på livstid”². Dette er en uttalelse som Høyesterett kommer med i forbindelse med vurderingen av straffeutmålingen i saken. Mannen ble dømt på livstid for drap. Ikke senere enn 9 år etter, i en dom fra 1938, kommer en Høyesterettsdommer med motsatte uttalelser, og uttaler at snarere tvert om så ”gir straffelovens § 233 ikke uttrykk for den regel at den ordinære straff for overlagt drap skal være fengsel på livstid.”³ Dette var vel og merke en uttalelse fra dommer i dissens. Tiltalte fikk her også straff på livstid, i dissens 6-1. Men det sier likevel noe om forskjellige oppfatninger om straffeutmålingen.

---

¹ Jf. lov av 12. juni 1981 nr 62

² Rt.1929 s. 86

³ Rt.1938 s. 164

Dette er uttalelser fra Høyesterett som hvert fall er med på å si noe om rettstilstanden. Uttalelsene blir mer interessante når man ser dem i lys av at loven og bestemmelsen i straffelovens § 233 var den samme ved begge disse dommene.

Hvor mye har straffeloven blitt endret underveis, og hvor bundet føler Høyesterett seg egentlig av sine egne prejudikater og generelle uttalelser om rettsanvendelsen?

Dette er aspekter som vil påvirke rettsutviklingen og derfor momenter som jeg vil forsøke å dokumentere og plassere i tid og rom.

1.1 Problemstilling

Jeg vil foreta en historisk analyse av straffeutmålingen ved drap, og vil av hensyn til oppgavens omfang begrense dette til saker som har vært oppe i Høyesterett. Det vil si at jeg utelukker dommer fra lavere instanser.

Det er dommer som er avgjort etter den generelle drapsbestemmelsen i straffelovens § 233 jeg vil analysere. Men jeg vil utelukke forsøk på drap, dette for å spisse oppgaven og også igjen av hensyn til oppgavens omfang og størrelse. Hovedfokuset vil ligge på straffeutmålingen ved forsettelige drap og ikke ved medvirkning.

Jeg vil se på straffeutmålingen for drap etter drapsbestemmelsen i straffelovens § 233 opp gjennom tidene og se om det er mulig å trekke linjer mellom forholdsvis like forhold og å sammenligne straffeutmålingen. Jeg vil også trekke inn noen retts sosiologiske aspekter underveis der jeg ser at man kan trekke linjer og se mønstre eller momenter som går igjen i dommene.

I tillegg til å se på den konkrete straffeutmålingen i sakene og sammenligne disse. Jeg vil også ta en titt på Høyesterett sine generelle uttalelser vedrørende straffeutmåling for drap. Jeg vil se både på såkalte *obiter dicta*, uttalelser som ikke har hatt betydning for resultatet i den aktuelle saken og på såkalte *ratio decidendi*, uttalelser som har ført til resultatet i saken.⁴ Dette vil sammenlagt kunne si noe om hvor bundet Høyesterett føler seg av sin egen praksis og vise hvordan utviklingen har vært fram til i dag.

---

⁴ Eckhoff (2001) s.165

1.2 Målet med oppgaven

Hvorfor si noe om dette? Fordi retten kan endres på to måter, enten via lovendring eller via rettspraksis. Jeg vil se på begge; på hvorvidt lovverket, nærmere bestemt straffeloven § 233, har blitt endret underveis, samt på høyesterettspraksis for å se om det er mulig å spore endringer der. Hovedfokuset vil ligge på det siste.

Det foreligger 189 dommer fra høyesterett etter straffelovens § 233 med gitte begrensinger (som beskrevet i punkt 1.1) som i tid strekker seg fra 1927 til år 2000.

Det unike med straffelovens § 233 er at den har bestått gjennom tidene. Det vil derfor kunne være en fin måte å se på rettsutviklingen i Høyesterett på, ved å se på straffeutmålingen for forhold pådømt etter denne bestemmelsen.

Det vil være avgjørende for analysen å se på om og eventuelt når bestemmelsen har blitt endret for å se på høyesterettspraksis i lys av dette. Jeg vil sammenfatte resultatene avslutningsvis. Det er interessant å se på om man kan spore endringer i straffeutmålingen i dommene til henholdsvis ”strengere” eller ”mildere” straffer uten at slik lovendring foreligger.

2 Drapsbestemmelsen

Jeg vil først gjøre rede for straffelovens § 233 etter gjeldene rett, for deretter å se på bestemmelsen i et historisk perspektiv for å se på eventuelle endringer av bestemmelsen opp gjennom årene.

2.1 Bestemmelsens plassering i loven

Straffeloven av 1902 er inndelt i tre deler: første del som er alminnelige bestemmelser, andre del som er forbrytelser og tredje del som er forseelser.⁵ Straffelovens § 233 tilhører straffelovens andre del og omhandler en forbrytelse.

Plasseringen i loven sier noe om alvorlighetsgraden av lovbruddet. Skillet er også utenom straffeloven knyttet til strafferammen samt politiets kompetanse til å påtale forholdet. Det har dermed både strafferettslig og straffeprosessuell betydning.⁶

2.2 Lovtekst/ordlyd

Straffelovens § 233 lyder:

«Den, som forvolder en andens Død, eller som medvirker dertil, straffes for Drab med Fængsel i mindst 8 Aar.

Har den skyldige handlet med Overlæg, eller har han forøvet Drabet for at lette eller skjule en anden Forbrydelse eller unddrage sig Straffen for en saadan, kan Fængsel inntil 21 år anvendes. Det samme gjælder i Gjentagelsestilfælde samt, hvor forøvrigt særdeles skjærpænde Omstændigheder foreligger.»

2.2.1 Det objektive gjerningsinnhold⁷

Gjerningsbeskrivelsen i § 233 retter seg mot den som «forvolder» en annens død, eller «medvirker» dertil. Dette er det objektive gjerningsinnhold, det vil si hva som objektivt må være til stede for at straffebudet skal være overtrådt.

---

⁵ Lov-1902-05-22-10 (straffeloven) heretter forkortet strl.

⁶ Ot.prp nr 90 (2003-2004) s. 46

⁷ Inndeling/struktur hentet fra Andenæs (2001) kap. 5

I det å forvolde en annens død ligger også det å *unnlate*.⁸ Vi snakker da om å unngå å foreta en nødvendig handling for å redde en annen persons liv.

2.2.2 subjektiv skyld

Bestemmelsen sier ikke noe om kravet til skyld. Straff skal ikke være ren tilfeldighet, og for å sørge for dette har vi egne generelle regler om skyld. Da det ikke er opplyst i § 233 hva som kreves i henhold til skyldspørsmålet, må vi se tilbake på de alminnelige bestemmelsene om straff i lovens første del. Strl. § 40 angir at det alminnelige kravet til skyld er forsett. Dette gjelder «med mindre det uttrykkelig er bestemt eller forutsatt, at også den uaktsomme handling er straffbar».⁹ Det er altså kun forsettlige drap som kan pådømmes etter strl. § 233. Det vil si at i både det å «forvolde» en annens død og eller å «medvirke dertil» så må det foreligge forsett. Vi sier at »forsettet må omfatte de følger som straffebudet nevner», og så kalt »dekningsprinsippet».¹⁰ Dersom man for eksempel har medvirket, men dette er ansett å være uaktsom medvirkning, så vil ikke straffebudet være oppfylt.

Dersom det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet samt kravet til skyld er oppfylt, så vil strl. § 233 komme til anvendelse. Dette under forutsetning av at det ikke foreligger noen straffefrihetsgrunner, slik som nødverge, jf. Strl. § 48 eller nødrett, jf. Strl. § 47, men dette vil jeg ikke gå nærmere inn på her.

Strl. § 44 slår fast at »Den som *på handlingstiden* var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke. Det samme gjelder den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad.» (mine kursiveringer). Kravet er altså at psykosen eller bevisstløstilstanden må ha foreligget i gjerningsøyeblikket. Dette henger sammen med skyldkravet; dersom man ikke har vært ved bevissthet så vil heller ikke kravet til skyld være oppfylt. Et unntak fra dette er ved selvfor-

---

⁸ Jf. Andenæs (2008) s. 32

⁹ Strl. § 40

¹⁰ Jf. Andenæs 2004 s. 221

skyldt rus som ikke er straffebefriende.¹¹ Man kan si at man likestiller det at rusen var selv-forskyldt med skyld, man sier at loven ”fingerer forsettet”¹².

Handling foretatt i psykotisk tilstand kan altså ikke straffes. Det samme gjelder for ”utviklingshemmede i høy grad” jf. bestemmelsens andre ledd. Der hvor dette kravet ikke er oppfylt kan allikevel mindre grader av dette påvirke straffeutmålingen, jf. også strl. § 56. Jeg vil bla trekke fram dommer i analysen hvor Høyesterett har vektlagt dette ved utmålingen.

2.2.3 Strafferammen

Strafferammen for strl. § 233 fremgår av bestemmelsen selv. Retten må holde seg innenfor strafferammen ved utmåling av straff i den enkelte sak. Det er gjerne forarbeidene og først og fremst rettspraksis som sier noe om hvor innenfor strafferammen Høyesterett befinner seg for forskjellige typer saker. Jeg vil senere i oppgaven se på begge disse; både hva forarbeidene sier om utmålingen og se på hva Høyesterett vektlegger og analysere dette. Her vil jeg se på strafferammen i henhold til loven.

2.2.3.1 Den nedre strafferammen

”Den, som forvolder en andens Død, eller som medvirker dertil, straffes for Drab med Fængsel i mindst 8 Aar.” strl. § 233 første ledd.

Den nedre strafferammen er altså 8 år, det følger av ordlyden hvor det står *minst* 8 år.

Det vil si at dersom strl. § 233 kommer til anvendelse, så er det ikke mulig for høyesterett å sette ned straffen til under 8 år. Bestemmelsen må likevel sees i sammenheng med andre bestemmelser i loven.

Strl. § 234 gjelder situasjoner hvor en mor dreper sitt spedbarn innen 24 timer etter fødsel. Dette er det en egen strafferamme for i bestemmelsen som er ”fra 1, inntil 8 år”. Jf. strl. § 234 første ledd. Under ”særlige skjærpede omstendigheter” kan straff ”inntil 12 år” benyttes i disse tilfellene, jfr. § 234 annet ledd.

---

¹¹ Jf. Strl. § 45

¹² Jf. Andenæs (2004) s.317

Straffelovens kapittel 5 inneholder derimot bestemmelser og grunner til at ”straffen kan settes ned eller forhøyes”. Når det gjelder den nedre grensen for strafferammen, så har § 56 bestemmelser som gjør det mulig for Høyesterett å sette ned straffen hvor ikke straffefrihetsgrunnene i loven har kommet til tilanvendelse, men hvor straffen likevel bør settes ned. Straffen kan settes ”under det lavmål som er bestemt for handlingen”, og det betyr dermed at straffen kan settes lavere enn minstestrafen på 8 år hvor gitte kriterier foreligger. Dette er typisk tilfellet hvor straffefrihetsgrunnene er oversteget, samt ved ”berettiget harme” jfr. § 56 bokstav a og b.

Dette gjelder også hvor kravet til psykose ikke er oppfylt, men hvor gjerningspersonen kan sies å ha hatt ”en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen”. Dette gjelder og der gjerningspersonen var ”lettere psykisk utviklingshemmet” eller ”handlet under en sterk bevissthetsforstyrrelse som ikke var en følge av selvforskyldt rus”. Straffen kan settes ned under mistestrafen dersom lovbrøyteren ”på handlingstiden” oppfylte ett av disse vilkårene, jf. § 56 bokstav c. Det vil si at vilkårene må ha vært oppfylt på gjerningstidspunktet og kan ikke for eksempel ha inntrådt i etterkant.

Det samme gjelder ved rus hvor rusen har vært selvforskyldt, men hvor ”særdeles formildende omstendigheter taler for at straffen settes ned” jf. § 56 bokstav d.

Bestemmelsen i § 56 betyr likevel ikke at den nedre strafferammen er lavere enn 8 år. For der hvor vilkårene i § 56 ikke er oppfylt, står ikke Høyesterett fritt til å kunne sette ned straffen etter § 233 selv om de skulle anse dette som rimelig etter forholdene. De må holde seg innenfor strafferammen. Den nedre grense er, som vi skal se, vurdert og satt opp i den nye straffeloven av 2005 som ikke har trådt i kraft enda.

2.2.3.2 Den øvre strafferammen

Strafferammens øvre grense står i bestemmelsens andre ledd.

”Har den skyldige handlet med Overlæg, eller har han forøvet Drabet for at lette eller skjule en anden Forbrydelse eller unddrage sig Straffen for en saadan, kan Fængsel inntil 21 år anvendes. Det samme gjælder i Gjentakelsestilfælde samt, hvor forøvrigt særdeles skjærpene Omstændigheder foreligger.” strl. § 233 andre ledd.

Gjerningsbeskrivelsen her er dermed at gjerningsmannen må ha handlet med overlegg, eller ha utført drapet for å ”lette eller skjule” en annen forbrytelse. Den høyeste straffen i strafferammen kan da benyttes. Det samme gjelder for gjentakelsestilfelle og under ”særdeles skjærpene omstendigheter”.

Lovens kapittel 5 inneholder bestemmelser som gjør at straffen ved visse omstendigheter kan settes opp, den kan allikevel ikke settes høyere enn lovens strengeste straff som er 21 år, jf. strl. § 17, jf. § 233 annet ledd.

Strl. § 61 gjelder saker hvor domfelte begår nye forbrytelser som han ”tidligere har blitt dømt for”. I disse tilfellene kan ”maksimumsstraffen forhøyes til det dobbelte”, jf. § 61 første ledd. Det samme gjelder hvor domfelte har begått ”flere straffbare handlinger”, jf. § 62. Den kan allikevel ikke settes høyere enn lovens strengeste straff som er 21 år jf. strl. § 17 jf. § 233 annet ledd. Vi ser dermed at straffens øvre grense på 21 år er absolutt og Høyesterett må holde seg innenfor denne.

Loven inneholder bestemmelser om overføring til tvungent psykisk helsevern etter § 39 og tvungen omsorg etter § 39 a for forbrytere som ellers ville ha gått straffefri etter bestemmelsen i strl. § 44.

Når ikke tidsbestemt straff ansees som ”tilstrekkelig for å verne samfunnet”, så har også straffeloven bestemmelse om forvaring når nærmere bestemte vilkår er oppfylt, jf. strl. § 39c 1 og 2. Vi kan på en måte si at dette erstatter livstidsstraffen som vi hadde i Norge fram til 1981. Straffelovens § 39e som oppstiller en tidsramme for forvaring som retten må holde seg innenfor:

” I dom på forvaring skal retten fastsette en tidsramme som vanligvis ikke bør overstige femten år, og ikke kan overstige enogtyve år. Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten likevel ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil fem år om gangen. Sak om forlengelse reises ved tingretten senest tre måneder før forvaringstidens utløp.”

Den høyeste tidsrammen for forvaring er dermed 21 år, jf. § 39e første punktum. Som vi ser av andre punktum, så er likevel ikke tidsrammen i første punktum absolutt.

Tidsrammen kan ved dom forlenges med ”inntil fem år” av gangen. Dette vil i praksis si at dersom en lovforbryter ansees som fortsatt farlig for samfunnet, så kan han holdes i forvaringsanstalt resten av livet.

2.3 Straffens formål

Jeg vil kort se på lovens formål med straff da dette er grunnleggende for å forstå de straffene vi har i dag.

Formålet med å straffe for drap er spesielt komplisert og sammensatt. Ved for eksempel vinningskriminalitet så vil gjerningsmannen kunne gjøre seg opp en mening i forkant om lovbruddet vil være ”verdt det” sett i sammenheng med straffen man risikerer for lovbruddet. Dette aspektet har vi stort sett ikke ved drap (men vi vil blant annet se av analysen at Høyesterett vektlegger det som særlig skjerpene, dersom motivet for drapet har vært vinning). Hvor preventivt straffen virker vil derfor som regel være vanskelig å si.

I nyere lover finner vi gjerne lovens formål i loven selv. Straffeloven av 1902 inneholder ingen slik egen formålsbestemmelse.

Da det har blitt utarbeidet ny lov, jfr. straffelov av 2005, så kan forarbeidene til denne loven fungere som ”etterarbeider” for nåværende straffelov¹³. Her finner vi flere uttalelser om hva som både er og var straffens formål.

---

¹³ Eckhoff (2001) s.95

Om formålet med nåværende straffelov er det i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 anført at hovedoppgaven til straffen var ”å motvirke ytterligere lovbrudd fra lovbrysterens side.”¹⁴ Målet med straffen var *forbedring, avskrekking* eller *uskadeliggjøring*.¹⁵

”Forbedring var formålet særlig overfor de yngste lovbryttere – de hvis legemlige og åndelige utvikling enda ikke var fastlagt – og i en viss grad også overfor de som gjennom lediggang og drukkenskap hadde etablert en livsstil hvor småkriminalitet og umoral inngikk. Avskrekking var formålet overfor tilfældighetsforbryterne hvor lovbruddet sprang ut av et øyeblikks fristelse og innskytelse, men uten at det var uttrykk for noen etablert kriminell livsstil. Når det gjaldt de uforbederlige kriminelle derimot, var straffens formål å virke uskadeliggjørende ved at de ble holdt innesperret så lenge det var fare for nye lovbrudd.”¹⁶

Det er også gjort rede for hvorfor vi straffer i dag og formålene bak straffen. Vi finner også mye om dette i juridisk teori.

To hensyn ved å straffe er fremtredende: prevensjon og gjengjeldelse.¹⁷

”I moderne, vestlig strafferett er prevensjonsteoriene nærmest enerådende, og har vært det i flere hundre år.”¹⁸

I forarbeidene til loven av 2005 er det argumentert med at ”Hensynet til rettferdighet og humanitet taler mot å påføre mennesker et onde uten at det har noen nytteverdi for samfunnet” og at straffens formål dermed ikke kan være gjengjeldelse. Etter dette må straffens formål sies å være og ”å styre atferd i fremtiden, og herigjennom å bidra til et samfunn og en sameksistens som en ut fra gjeldende verdiprioriteringer anser som ønskelig. Selve straffeinstitusjonen har således forebygging – prevensjon – som sitt formål.”¹⁹

---

¹⁴ I NOU 2002: 4

¹⁵ NOU 2002: 4

¹⁶ NOU 2002: 4

¹⁷ Andenæs (2004) kap.6

¹⁸ Ot.prop nr.90 (2003-2004) punkt 6.1

¹⁹ Ot.prop nr.90 (2003-2004) punkt 6.2

Når vi snakker om straffens preventive virkning så snakker vi henholdsvis om allmennprevensjon og individualprevensjon. Allmennpreventiv virkning er når borgerne på grunn av straffetrusselen ”avholder seg fra de forbudte handlinger”²⁰. Vi kan snakke om straffens holdnings skapende effekt og straffens evne ”til å skape moralske hemninger mot de forbudte handlinger”²¹. Johs. Andenæs fremhever at allmennprevensjonen virker ”mest effektivt” ”dersom det skapes en rent vanemessig lovlydighet”²²

Med individualprevensjon ”så tenker man på virkningen for den som selv blir straffet”²³.

Det avgjørende med straffen er her hvorvidt den hindrer lovbrøteren i å begå nye straffbare handlinger.

Årene fra slutten av 1800 tallet og 1960 årene er kalt ”behandlingsoptimismen”²⁴ og la vekt på individuell behandling og straff for lovforbrøteren.²⁵

”I stor utstrekning skjedde dette ved at loven ga anvisning på oppdragene og sikrende foranstaltninger, enten i stedet for straff eller ved siden av straffen.”²⁶

I 1960årene viste ny forskning at den tilsiktede individualpreventive virkningen ikke så ut til å gi utslag på tilbakefallsrisikoen slik man trodde eller hadde håpet. Vi fikk dermed et omslag i straffeutmålingen, og tidsbestemte straffer ble igjen mer vanlig.²⁷

---

²⁰ Andenæs. (2004) s. 81

²¹ Andenæs. (2004) s. 84

²² Johs andenæs. 2004 s. 85

²³ Johs andenæs. 2004 s. 82

²⁴ Johs andenæs. 2004 s. 91

²⁵ Johs andenæs. 2004 s. 91

²⁶ Johs andenæs. 2004 s. 91

²⁷ Johs andenæs. 2004 s. 91-95

2.4 Forarbeider og etterarbeider - om straffeutmålingen

Hva sier forarbeidene til loven om straffeutmålingen? Sier de noe generelt om straffeutmålingen for forsettelig drap?

Det er som nevnt kun oppstilt en strafferamme i § 233, det er ikke nevnt vilkår eller omstendigheter som skal vektlegges ved utmålingen av straffen. Det er, som vi har sett, oppstilt vilkår som gjør at straffen kan settes ned lavere enn den nedre grense i strafferammen, jfr § 56. Men det foreligger ingen bestemmelser som sier noe generelt om skjerpene eller formildende omstendigheter.

Når en lov er ny, så ser man hen til lovens forarbeider for å se på hvordan denne skal anvendes. Dette gjelder også i tolkningssituasjoner hvor lovteksten ikke gir svar på det aktuelle tolknings spørsmålet. Ved utarbeidelse av straffeloven av 1902, så ønsket man ikke å innta bestemmelser med momenter som skulle vektlegges ved straffeutmålingen. Forarbeidene til straffeloven av 1902 er gamle og det fremkommer lite generelt om straffeutmålingen ved forsettelig drap, foruten om selve strafferammen i loven²⁸.

Straffeloven av 2005 inneholder egne bestemmelser med momenter som skal vektlegges ved straffeutmålingen²⁹. Disse kom med i lov om endringer i straffeloven 20.mai 2005 nr 28 mv. Det fremgår av lovens forarbeider³⁰ at endringen i all hovedsak ”kodifiserer gjeldene rett”³¹. Det er dermed aktuelt å se på disse også når vi skal se på straffeutmålingen etter dagens straffelov.

Det fremgår av forarbeidene³² til denne³³ at ”oppregningen av straffeutmålingsmomentene ikke er uttømmende, og har ikke forrang foran andre relevante momenter.”³⁴ Momentene har ”utkrystallisert” seg via rettspraksis og er dermed en ”kodifisering” av disse.³⁵

---

²⁸ Jeg har ikke klart å finne uttalelser i forarbeidene til loven som sier noe spesifikt om straffeutmålingen for drap. Tar forbehold om at dette kan være på grunn av dens alder og lite oversiktelighet.

²⁹ Jf. LOV-2005-05-20-28 kap. 14

³⁰ Jf. Ot.prop.nr.8 s. 12

³¹ Jf. Ot.prop.nr.8 s. 12

³² Jf. Ot.prop.nr.8

Momentene som har vokst fram via rettspraksis, står i den nye lovens kapittel 14 med overskriften ”felles regler for reaksjonsfastsettelsen”.

De straffeskjerpene momentene står i § 77.

De straffeskjerpene momentene som skal ”tas i betraktning”³⁶ ved utmålingen, er kort oppsummert: Metoden og skadepotensialet av handlingen³⁷, om liv eller helse er i fare eller om det er voldt velferdstap³⁸, om resultatet som er tilsiktet er ”vesentlig mer alvorlig” eller det ”lett kunne ha blitt følgen”³⁹, om det er begått på en ”særlig hensynsløs måte”⁴⁰, om handlingen er ”ledd i en planlagt eller organisert virksomhet”⁴¹, om handlingen er begått i ”felleskap”⁴², om handlingen er begått ved at lovbrøyteren har ”utnyttet eller ”forledet” særlige utsatte grupper eller type mennesker eller som ”står i et avhengighetsforhold til lovforbrøyteren”⁴³, om handlingen har rammet ”forsvarsløse” personer eller som er ”særlig utsatt for lovbrudd”⁴⁴, om handlingen har bakgrunn i diskriminering av noe slag⁴⁵, om handlingen er begått av person ”i offentlig tjeneste”⁴⁶, om handlingen gjelder gjentakelsestilfelle⁴⁷, eller om handlingen er begått i ”nærvær av barn under 15 år”⁴⁸

---

³³ Jf. lov om endringer i straffeloven 20.mai 2005 nr.28 mv.

³⁴ Jf. Ot.prop.nr.8 s. 12

³⁵ Jf. Ot.prop nr.8 s.12

³⁶ Jf. straffeloven 2005 § 77 1.ledd

³⁷ Jf. straffeloven 2005 § 77 a.

³⁸ Jf. straffeloven 2005 § 77 b.

³⁹ Jf. straffeloven 2005 § 77 c.

⁴⁰ Jf. straffeloven 2005 § 77 d.

⁴¹ Jf. straffeloven 2005 § 77 e.

⁴² Jf. straffeloven 2005 § 77 f.

⁴³ Jf. straffeloven 2005 § 77 g

⁴⁴ Jf. straffeloven 2005 § 77 h

⁴⁵ Jf. straffeloven 2005 § 77 i

⁴⁶ Jf. straffeloven 2005 § 77 j

⁴⁷ Jf. straffeloven 2005 § 77 k

⁴⁸ Jf. straffeloven 2005 § 77 l

De formildende omstendighetene som skal tas i betraktning ved utmålingen av straffen står i den nye straffelovens § 78 og er kort oppsummert:

Om det foreligger en ”situasjon eller tilstand som nevnt etter i § 80”⁴⁹, bestemmelsen inneholder omstendigheter som kan medføre at straffen settes ned ”under minstestrafen”⁵⁰. Videre skal det tas i betraktning; om skaden er ”forbygget, gjenopprettet eller begrenset” eller ”søkt å gjøre det”⁵¹, om lovbruddet er ”foranlediget av den skadelidtes forhold”⁵², om lovbrøyteren ”har redusert evne til å vurdere sitt forhold til omverden” av gitte subjektive grunner hos lovbrøyteren⁵³, dersom det har gått ”lang tid siden lovbruddet” som ikke han selv kan ”lastes for”⁵⁴, ved ”uforbeholden tilståelse”⁵⁵, hvor lovbrøyteren ”selv er hardt rammet” eller ”straffereaksjonen vil bli en sterk belastning”⁵⁶, hvor det er ”gode utsikter for rehabilitering”⁵⁷ og når ”lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet.”⁵⁸

Jeg vil i analysen av dommene vise at det er flere av disse momentene som går igjen i rettspraksis ved utmåling av straffen for forsettelig drap.

Om formålet med kodifiseringen er det nevnt at ”Hovedformålet er å gjøre straffeloven mer informativ og tilgjengelig. Det er også positivt om en kodifisering kan bidra til å opprettholde og kanskje styrke en ensartet straffutmåling i likeartede saker.”⁵⁹

---

⁴⁹ Jf. Straffeloven 2005 § 78 a.

⁵⁰ Jf. straffeloven 2005 § 80.

⁵¹ Jf. Straffeloven 2005 § 78 b.

⁵² Jf. Straffeloven 2005 § 78 c.

⁵³ Jf. Straffeloven § 78 d.

⁵⁴ Jf. Straffeloven § 78 e.

⁵⁵ Jf. Straffeloven § 78 f.

⁵⁶ Jf. Straffeloven § 78 g.

⁵⁷ Jf. Straffeloven § 78 h.

⁵⁸ Jf. Straffeloven § 78 i.

⁵⁹ Jf. Ot.prop.nr.8 s.12.

2.5 Endringer i drapsbestemmelsen – utvikling

Jeg vil nå se på endringer som har vært i drapsbestemmelsen og i strafferammen opp gjennom tidene. Dette er som nevnt for å kunne sammenholde dette med rettspraksis, som jeg vil gjøre rede for i forbindelse med analysen.

Straffeloven av 22.mai 1902, trådte i kraft 1.januar 1905. Loven erstattet den tidligere kriminalloven av 1842.

”Det som først og fremst ble sett på som det nye og beundringsverdige ved straffeloven, var de muligheter den åpnet for en individualisert straffutmåling...”⁶⁰

Straffeutmålingen var strengt fastsatt og regulert i den gamle kriminallovgivningen. I straffeloven ble det som vi har sett på kun fastsatt øvre og nedre grense for straffeutmålingen, og det var opp til ”dommerens frie skjønn” hvilke momenter som skulle vektlegges ved utmålingen.⁶¹

Mulighet for anvendelse av tidsubestemt straff var også nytt i straffeloven av 1902.⁶²

Straffeloven har i etterkant vært revidert en rekke ganger fram mot vedtakelse av ny straffelov av 2005, som vil erstatte straffeloven av 1902 når den trer i kraft i sin helhet.

Det har blitt foretatt en rekke generelle endringer underveis i straffelovgivningen som også har påvirket straffeutmålingen for forsettelig drap.

Herunder kan jeg nevne innføring av sikring av lovforbrytere, som ble innført i 1929 i strl § 39. Sikring vil si å ”gi påtalemyndigheten adgang til å iverksette ulike sikringsmidler som kunne variere fra tilsyn eller alkoholforbud til anbringelse i sinnssykehus eller annen institusjon eller til fengslig forvaring.”⁶³ For å kunne anvende sikring måtte visse krav være opp-

---

⁶⁰ Jf. I NOU 2002: 4

⁶¹ Jfr. I NOU 2002: 4

⁶² Jfr. I NOU 2002: 4

⁶³ Jfr. I NOU 2002: 4

fylt, gjentakelsesfaren for straffbare handlinger stod sentralt.⁶⁴ Sikring ble, som jeg vil vise i analysen av dommene, i praksis ofte idømt i tillegg til fengselsstraffen.

Det kom også bestemmelse om forvaring (forvaring har jeg gjort rede for ovenfor).

”Bakgrunnen for innføringen av sikrings- og forvaringsinstituttet var primært å få mer effektive sanksjoner enn straffeloven opprinnelig hadde overfor henholdsvis psykisk avvikende lovbrøyttere og farlige tilbakefallsforbryttere – og i særdeleshet å få sanksjoner som domstolene ville anvende.”⁶⁵

Vi fikk også bestemmelse i strl. §.45, som gjorde at bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus ikke utelukket straff.⁶⁶

I 1981 ble tidsubestemt straff opphevet, og den høyeste strafferammen for drap ble 21 års fengsel, jf. lov 12. juni 1981 nr 62.

Selve bestemmelsen i straffelovens § 233 har blitt endret ved to anledninger.⁶⁷ Jeg vil gå nærmere inn på endringene.

2.5.1 Endringer i gjerningsbeskrivelsen

Gjerningsbeskrivelsen i strl. § 233 har vært den samme siden vedtakelse av straffeloven i 1905 og fram til ny straffelov av 2005.

Ved ny straffelov av 2005 er gjerningsbeskrivelsen endret, og den nye drapsbestemmelsen lyder:

”Den som dreper en annen, straffes med fengsel fra 8 inntil 21 år.”

jfr. straffelov av 2005 § 725 om drap.

---

⁶⁴ Jfr. I NOU 2002: 4

⁶⁵ Jfr. I NOU 2002: 4

⁶⁶ Jf. Andenæs 2004 s.315

⁶⁷ Jf. lovdata

Det er uttalt i den nye lovens forarbeider at endringene i bestemmelsens ordlyd er ment for og ”gjøre den mer informativ og tilgjengelig”.⁶⁸ Endringen i selve gjerningsbeskrivelsen innebærer ikke en realitetsendring, slik at ordlyden ”dreper en annen” er ment å dekke det samme som det å ”forvolde en annens død” jf. strl. § 233 første ledd. Den nye loven har egne bestemmelser om forsøk og medvirkning, jf. den nye straffelovens §§ 15 og 16. Sammenlagt dekker disse bestemmelsene gjerningsbeskrivelsen i strl. § 233.

Den nye straffeloven har også, som vi har sett på, egne bestemmelser for momenter som skal vektlegges ved straffeutmålingen, jf. den nye straffelovens kapittel 14 som redegjort for ovenfor.

2.5.2 Endringer i strafferammen

Straffeloven av 1902 har som nevnt vært endret ved to anledninger. Første gang endret ved lov av 12. juni 1981 nr. 62. Endringen gikk som nevnt ut på at tidsubestemt straff ble opphevet og den høyeste strafferammen for drap ble 21 års fengsel.⁶⁹

Den endret dermed den øvre grensen i strafferammen fra tidsubestemt fengsel til tidsbestemt fengsel med øvre grense på 21 år.

Da den nye straffeloven av 2005 har ikke er trådt i kraft enda, så har det kommet en endringslov som medfører endringer i nåværende straffelov, lov av 25.juni 2010 nr.46. Denne loven endret den nedre strafferammen fra 6 år til 8 år fengsel for forsettelig drap. Det har dermed skjedd en endring i minstestrafen for forsettelig drap.

Om endringen er det uttalt i forarbeidene til endringsloven⁷⁰ at den er en følge av ”økt utryggsfølelse i befolkningen”, det vises til at ”det generelle inntrykket” er at ”utviklingen har

---

⁶⁸ Jf. NOU 2002:4

⁶⁹ lov av 12. juni 1981 nr. 62

⁷⁰ Jf. lov av 25.juni 2010 nr.46

gått i retning av stadig råere og mer brutal vold”, og at ”bekjempelse av vold” derfor er en ”prioritert oppgave for regjeringen”.⁷¹

Vedrørende virkningen av økning av strafferammen er det allikevel presisert i forarbeidene at:

”En slik angivelse av ønsket straffnivå er imidlertid ikke ment å gjøre straffutmålingen mer statisk og detaljregulert. Straffastsettelsen vil som før bero på en konkret vurdering, hvor både skjerpene og formildende omstendigheter må tas i betraktning, hvilket innebærer at det i det enkelte tilfelle kan begrunnes å sette straffen under eller over det som angis som utgangspunkt for straffastsettelsen. Departementets angivelse av straffnivået er heller ikke ment å begrense utviklingen i straffnivået. Straffastsettelsen skal gjenspeile den til enhver tid rådende oppfatning om hva som er riktig straff. Forslaget er derfor ikke ment å rokke ved straffutmålingens dynamiske og utviklende karakter.”⁷²

Som vi ser av forarbeidene, så vil fremdeles utviklingen som skjer via rettspraksis være interessant ved straffutmålingen i senere saker.

2.6 Rettspraksis om straffutmålingen.

Hvilke momenter vektlegges så ved straffutmålingen i praksis?

Dommerne må holde seg innenfor strafferammen i loven. Vi snakker som nevnt om straffens nedre og øvre grense. Det har via rettspraksis utkrystallisert seg momenter som vektlegges når høyesterett skal ta stilling til straffutmålingen i den enkelte sak. Jeg vil se nærmere på disse i analysen av dommer.

---

⁷¹ Jf. Prop. 97 L (2009-2010) punkt 6.

⁷² Jf. Prop. 97 L (2009-2010) punkt 6.1

3 Dommer – oversikt over utvalget for analysen

Jeg har gjort et utvalg av dommer ut fra gitte søkekriterier i lovdata⁷³, her har jeg søkt på alle høyesterettsdommer hvor det er dømt etter strl.§ 233 opp gjennom årene. For å begrense søket har jeg lagt inn ”søk i sammendrag”. Dette da det foreligger mange dommer hvor strl. § 233 er nevnt hvor ikke selve domsavsigelsen er etter denne bestemmelsen. Uten denne begrensingen ville jeg fått et høyt antall uaktuelle dommer som ikke skal være med i analysen.

Dommer som gjelder forsøk på drap eller medvirkning, har jeg utelukket underveis i tråd med avgrensingen av oppgaven som angitt innledningsvis. Jeg har også utelukket dommer fra Høyesteretts kjæremålsutvalg. Jeg står dermed igjen med 189 dommer som alle gjelder forsettlig drap som er anket inn til Høyesterett.

---

⁷³ Avansert søk: strl § 233, søk i sammendrag.

4 Analyse

4.1 kategoriene for analysen

Jeg vil her si noe om hva jeg vil se på ved analyseringen av straffeutmålingen og hvorfor.

Jeg vil først og fremst se på *straffeutmålingen* i de enkelte sakene. Med hovedfokus på antall år som er gitt for det aktuelle drapet etter at saken er avgjort av Høyesterett. Jeg vil til slutt gjengi dette i en tabell for å illustrere den historiske utviklingen.

Jeg vil se på hvilke *rettskildefaktorer* høyesterett benytter seg av og analysere deres relevans, slutning og vekt. Spesielt i de eldste dommene er det ofte vanskelig å se ut fra domsteksten hvilke rettskildefaktorer Høyesterett har vektlagt, dette da dommene som regel bare er kort gjengitt. I de nyere dommene fremkommer dette som regel tydeligere.

Av hensyn til oppgavens omfang og størrelse vil jeg først og fremst trekke fram resultatet av analysen av rettskildene som blir benyttet. Dette også for å skape oversikt og gjøre det mulig å sammenligne resultatene. Jeg vil spesielt se på om og i hvilken utstrekning Høyesterett viser til *rettspraksis som grunnlag for dommen*. Dette vil blant annet kunne fortelle hvor bundet Høyesterett føler seg av sine egne prejudikater.

Jeg vil se på *hvilke momenter* Høyesterett vektlegger ved utmålingen, spesielt straffeformildende og *straffeskjerpene momenter*.

Ofte vil disse momentene være trukket fram av lavere instanser for å begrunne straffeutmålingen, hvor Høyesterett kun vil bemerke at de støtter seg til dette. Det vil ha en egenverdi i seg selv, men det vil også forekomme egne uttalelser fra Høyesterett vedrørende dette som særlig vil være interessant å se på.

Jeg vil i analysen se på flere kriterier som kan være interessant i et sammenligningsperspektiv:

Hvem som har påanket dommen. Dette da jeg håper å kunne se om det er forskjell på antall saker hvor anken tas til følge i saker som er påanket av påtalemyndighetene kontra saker som er påanket av tiltalte. Intuitivt kan en tro at det vil være flere saker hvor anken tas til følge når den er påklaget av påtalemyndighetene kontra tiltalte. Det kan være lett å tenke seg at tiltalte

ikke har noe å tape på å anke dommen, og også kun er motivert av personlige anliggender. Dette i motsetning til påtalemyndigheten som ikke har personlige interesser i saken og som også sitter på spisskompetanse, i tillegg til at de skal være et talerør for påtalesiden. Det er derfor nærliggende å tenke at der påtalemyndigheten anker saken, så vil det være i de tilfellene de mener at de vil få medhold i anken, og eller eventuelt der påtalemyndighetene ønsker å gi signaler til domstolene vedrørende straffeutmålingen.

Et motargument er at alle drapsdømte har en forsvarer med tilsvarende kompetanse, jfr. straffeprosessloven, slik at tiltalte vil få hjelp til og ikke påanke dommen hvor forsvareren mener at dommen og straffeutmålingen er ”rimelig” sett i sammenheng med det aktuelle forholdet, straffebudet og rettspraksis.

Dette blir uansett kun antakelser og det er dermed spennende hvorvidt det faktisk finnes slike forskjeller, om de er utpreget og om det i så fall er lett å påvise en forskjell.

Relasjonen mellom drapsdømte og offer. Dette er spørsmålet om drapet har vært i nære relasjoner. Vil dette påvirke straffeutmålingen? Jeg vil oppsummeringsvis vise hvor mange drap som har vært i nære relasjoner kontra ukjente eller drap av bekjente. Med nære relasjoner mener jeg familie og ektefelle/samboer. Med bekjente mener jeg drap hvor det har vært en eller annen form for relasjon mellom drapstiltale og offer, som for eksempel venner/kjæreste eller i omgangskretsen.

Under kategorien ukjente faller drap som er begått mot fremmede, slik som ved for eksempel tilfeldig overfall.

Alder på drapsdømte. Vi vet at alder vil kunne spille inn ved straffeutmålingen, jf. redegjørelsen innledningsvis for momenter som Høyesterett ofte vektlegger ved avgjørelsen om straffeutmålingen samt hva forarbeidene sier om dette. Det vil derfor være interessant å se på hvordan dette utspiller seg i praksis.

Jeg vil altså se på alle disse momentene som kan ha påvirket straffeutmålingen. Enten direkte ved at det også er nevnt av Høyesterett eller indirekte, dersom det er mulig å trekke linjer mellom sakene og spore kategoriske forskjeller ved straffeutmålingen.

4.1.1 Forbehold

Det må gjøres visse forbehold ved en slik analyse. Ved en slik kategorisering av sakene og resultatene vil det kunne være mange grunner til en eventuell forskjell som gjør at tallene og resultatet av analysen kan fremstå som usikre. Slik som at ingen drapssaker er helt like, verken hensett til drapstiltalte eller omstendighetene for drapet. Det gjør også at dommene er vanskelige å analysere og sammenligne. Dette gjelder for alle sammenligningskriteriene som jeg vil se på. Straffelovens bestemmelser, og dermed også § 233, er generelt utformet nettopp med henblikk på slike aspekter: Den skal kunne ramme et hvert forsettelig drap uansett gjerningsmann eller omstendighet for drapet (med unntak av straffefrihetsgrunnene og spesialregler nevnt i andre bestemmelser).

Det er dermed viktig å være kritisk til resultatet (eller resultatene) av en slik analyse.

Likevel vil det kunne være interessant å se på straffeutmålingen i et sammenligningsperspektiv og også se på hvilke momenter som Høyesterett vektlegger ved utmålingen.

Et overordnet mål er likhet for loven, og da er det viktig å stille seg kritisk til utfall av dommer dersom man kan spore kategoriske forskjeller hvor dette ikke er tilsiktet av lovgiver.

4.2 Analyse av hvert ti år

Jeg vil foreta en analyse av straffeutmålingen i de utvalgte dommene og gjøre rede for resultatene ut fra kriteriene som nevnt ovenfor. For oversiktens skyld vil jeg dele dommene og analysen av disse inn etter hvert tiår. Dette for å kunne se på hvert tiår under ett og samtidig se på noen av de enkelte dommene underveis. Det vil også lette arbeidet i sammenligningen til slutt og gjøre det lettere å spore eventuelle endringer i et historisk perspektiv.

Inndelingen er likevel ikke helt ideell da det foreligger betraktelig flere saker fra de siste tiårene mot kun et fåtall ved de første tiårene.

De 189 dommene jeg har tatt ut, fordeler seg fra år 1927 fram til år 2000. Dette er alle dommene som finnes fra Høyesterett i henhold til søkekriteriene som nevnt innledningsvis⁷⁴, fra de eldste som er publisert fram til år 2000. Jeg vil i begynnelsen på hvert tiår gjøre rede for hvor mange dommer jeg har analysert innenfor det respektive tiåret.

---

⁷⁴ Som gjelder dommer om forsettelig drap etter § 233, med unntak av dommer som gjelder forsøk på drap eller medvirking. Jeg har også utelukket noen andre dommer, men dette vil bli opplyst om der hvor dette gjelder.

Avslutningsvis vil jeg forsøke å trekke linjer som nevnt mellom dommene og forsøke å spore en bestemt utvikling.

4.2.1 1920-1929

Det foreligger kun⁷⁵ to publiserte dommer i lovdata fra dette tidsrommet som gjelder forsettlig drap i henhold til straffelovens § 233. Dommene er korte men inneholder noen vesentlige uttalelser fra Høyesterett som er spennende å se på i et historisk perspektiv.

Begge dommene er anke over straffeutmålingen hvor det er tiltalte som anker. Anken er forkastet i begge saker. Straffen i dommene er fengsel på livstid for overlagt drap.

I Rt. 1929 s. 86, som jeg også har referert til innledningsvis i oppgaven, er det uttalt av førstvoterende høyesterettsdommer at det ikke er funnet omstendigheter ”som kan begrunne fravigelse fra den straff, som efter rettens opfatning bør være den ordinære for overlagt drap, nemlig fengsel paa livstid.” Dette er en *obiter dicta* uttalelse som Høyesterett kommer med i forbindelse med vurderingen av straffeutmålingen i saken. Dommen er, i likhet med den andre, enstemmig.

Det er i samme dom uttalt fra førstvoterende at ”det eneste som etter min mening kunde tale for anvendelse av tidsbestemt fengsel er tiltaltes *unge alder*, men i *overensstemmelse med tidligere høiesterettsavgjørelser* kan jeg ikke anse dette moment tilstrekkelig til å forandre lagmannsrettens bestemmelse.” (mine kursiveringer). Her viser Høyesterett til tidligere rettspraksis som begrunnelse for straffeutmålingen og tillegger denne betydelig vekt. Alder trekkes også frem som et relevant moment i straffeutmålingen, og disse ser ut til å veies opp mot hverandre. Tiltalte i saken var 24 år.

Drapsofferet i dommen var tiltaltes gravide kjæreste. Motivet var å befri seg fra ”den byrde og ubehagelighet, som ventet han derved at han hadde besvangret den drepte”, dette trekkes fram som ”lavtliggende og egoistisk”. Drapet er ”planlagt i god tid” og er utført på en måte som ”maa betegnes som brutal og grusom”. Dette er alle momenter som høyesterett trekker fram for å begrunne straffen av lagmannsrettens dom med livstid i fengsel.

---

⁷⁵ Rt. 1927 s. 1 og Rt. 1929 s.86

I saken to år tidligere i Rt. 1927 s. 1, har tiltalte tilsvarende lav alder og er 25 år. Dommen gjaldt drap på to ”uskyldige piker”, henholdsvis ett med overlegg. Tiltalte ble dømt i henhold til strl. § 233 1 og 2 ledd jfr. § 62 da det var begått to drap.

For å begrunne at anken ikke tas til følge i denne saken og at fengsel på livstid blir stående, er det vist til sakkyndiges forklaring på at det ikke foreligger ”nogen mental defekt som kan lede at antagelsen av nogen nedsatt tilregnelighet i gjerningsøyeblikket”. Her er altså tiltaltes mentale helse og tilstand trukket inn som et vurderingsmoment.

4.2.2 1930-1939

Det foreligger seks publiserte dommer⁷⁶ i lovdata fra dette tidsrommet ut fra nevnte søkekriterier.

Fem av disse er anke over straffeutmålingen.

I to av disse dommene er straffen for forsettlig drap livsvarig fengsel. Begge saker gjelder overlagt drap. Til sammenligning gjelder fem av seks dommer overlagt drap og i to av disse er straffen fengsel på livstid. I begge disse dommene viser Høyesterett til rettspraksis som begrunnelse for straffeutmålingen, dette i motsetning til de andre dommene som ikke gjelder livstidsstraff; her er det ikke vist til rettspraksis ved utmålingen av straffen i Høyesterett.

Straffeutmålingen i de fire andre dommene som gjelder overlagt drap er henholdsvis på 14, 15 og 20 års fengsel. Straffen i dommen som kun gjelder forsettlig drap er satt til syv års fengsel. sistnevnte dom er påklaget av påtalemyndighetene, men anken er ikke tatt til følge av Høyesterett.

Det er i tre av dommene vist til skjerpede omstendigheter som begrunnelse for straffen. Dette gjelder for begge dommene hvor straffen er livsvarig fengsel⁷⁷ samt dommen med 20 års

---

⁷⁶ RT. 1930-755, RT. 1930-1246, RT. 1933-1257, RT. 1934-807, RT. 1936 -527 og RT. 1938-164

⁷⁷ RT. 1933-1257 og RT. 1938-164

fengsel⁷⁸. Altså er det vist til skjerpende omstendigheter i alle dommene hvor vi finner den høyeste straffeutmålingen.

I Rt. 1933 s.1257 er dommen påklaget av påtalemyndigheten med påstand om at straffeutmålingen var for lav da den var satt til 20 år i fengsel for overlagt drap (og flere andre forbrytelser). Anken ble tatt til følge av Høyesterett, og straffen ble skjerpet til livsvarig fengsel.

Høyesterett uttaler at ”det avgjørende for straffeutmålingen er det overlagte drap”. Dommen gjaldt to menn på 23 år som etter planlegging hadde drept en kamerat i hensikt av å dekke over en annen forbrytelse. Det er flere straffeskjerpende momenter i dommen. Dommen er enstemmig og det er vist til rettspraksis som begrunnelse for skjerping av straffen. Høyesterett uttaler:

”i overensstemmelse med tidligere rettspraksis finner jeg at fengsel paa livstid maa komme til anvendelse. Skulde det ikke idømmes livsvarig fengsel for en saa graverende og umenneskelig forbrytelse som den her utførte, er det ikke lett tenkelig at den skjerpede straffebestemmelsen i § 233, 2net ledd, overhode kunde faa nogen betydning.”

I skjerpende retning er det lagt vekt på at drapet var ”planlagt” og utført på ”en særlig grufull maate” i tillegg til det faktum at drapet er utført i fellesskap.

I Rt. 1938 s.164 (som er den siste dommen i utvalget) er også fengsel på livstid anvendt. Det er domfelte som har påanket dommen på grunnlag av at han har funnet straffeutmålingen ”for streng”, anken ble forkastet av høyesterett i dissens 6- 1. Saken gjaldt overlagt drap på en gravid kvinne hvor hensikten med drapet var å befri seg fra byrden av å ha besvangret kvinnen. Dette motivet går igjen i flere av de eldste dommene.

Førstvoterende som representerer flertallet uttaler:

”hensett til forbrytelsens art, domfeltes motiver, -å befri sig selv for en byrde – domfeltes alder og modenhet, sammenholdt med hans forhold i det hele tatt, finner jeg ikke at der er føie til å fravike lagmannsrettens enstemmige dom.”.

---

⁷⁸ Rt. 1934-807

Her igjen ser vi altså at motiv og alder trekkes fram som moment i vurderingen av straffeutmålingen. Domfeltes alder var 34 år. Videre viser førstvoterende til rettspraksis som grunnlag for ikke å fravike straffen med fengsel på livstid.

Andre voterende som stemmer for at ankes tas til følge kommer med en interessant uttalelse i den forbindelse og starter sitt resonnement med å påpeke:

”etter min mening gir straffeloven § 233 ikke uttrykk for den regel at den ordinære straff for overlagt drap er fengsel på livstid”.

Dette er kun en generell uttalelse, et *obiter dicta* med begrenset egenvekt. Men det er uansett interessant å se i et sammenligningsperspektiv. Også når vi ser tilbake på dommen ni år forut, jf. Rt. 1929 s.86, hvor høyesterett kommer med motsatt uttalelser om at den ordinære straffen for overlagt drap bør være fengsel på livstid.

At førstnevnte uttalelse kommer fra en dommer i dissens gjør selvfølgelig at den har begrenset vekt.

Av de seks dommene i utvalget gjelder fem av de drap på en bekjent, mens en av sakene gjelder drap i nære relasjoner. Dette gjelder for Rt. 1930-755 hvor en mann på 23 drepte sin mor. Drapet er beskrevet som ”kaldblodig” og ”brutalt”, men av en gutt med en ”ulykkelig barndom”. Straffen ble satt til 14 års fengsel og er påklaget av påtalemyndighetene da de mener at straffen er for lav og at den burde ha vært fengsel på livstid. Anken ble ikke tatt til følge av Høyesterett. Høyesterett har kun uttalt at de ikke kan finne grunnlag for å anvende strl § 233 annet ledd ”om fengsel på livstid under særdeles skjerpede omstendigheter” og konkluderer med at; ”noget aapenbart misforhold mellom forbrytelsen og straffen foreligger under enhver omstendighet ikke.” Straffen på 14 års fengsel ble dermed stående. Dommen er enstemmig. Lagmannsretten har her tatt hensyn til tiltaltes subjektive forhold, ved at han har hatt en ”ulykkelig barndom”, og latt dette virke formildende ved straffeutmålingen. Høyesterett har støttet seg til denne vurderingen.

Oppsummeringsvis så vil jeg nevne at fire av dommene i utvalget er påklaget av påtalemyndigheten på grunnlag av at de mente straffen var for lav og anken ble kun tatt til følge i en av sakene jf. Rt.1933-1257, hvor straffen ble skjerpet til livstid, som nevnt ovenfor.

4.2.3 1940-1949

Dette tiåret er spesielt da de fleste sakene for Høyesterett gjelder oppgjøret etter krigen. Det foreligger 23 dommer hvor det er dømt etter den provisoriske anordningen av 22.januar 1942, senere erstattet med loven 13.desember 1946 etter landsviksoppgjøret. Straffeutmålingen i dommene er etter denne loven i samband med strl. § 233. Dette er stort sett dommer som går på medvirkning til drap på en eller annen måte. Vi finner også Quisling-dommen her, Rt. 1945 s.109, som blant annet ble dømt for medvirkning til drap.

Jeg vil ikke analysere straffeutmålingen i disse dommene. De aller fleste gjelder medvirkning til drap, men først og fremst fordi straffeutmålingen er etter den nevnte landssvikerloven.

Det foreligger fem andre dommer⁷⁹ i dette tiåret i tråd med søkekriteriene som gjelder drap etter strl. § 233. Den ene er en sak hvor en mor er dømt for spedbarnsdrap i henhold til strl. §§ 234 jf. 233. Her kommer den lavere strafferammen etter § 234 inn og medførte at hun fikk kun ett års fengsel.

I en av dommene er livstidsstraff anvendt⁸⁰. I de tre andre dommene er det gitt henholdsvis fire, 10 og 12 års fengsel for forsettlig drap⁸¹. hvorav ett av disse var overlagt drap, her ble det benyttet 10 års fengsel og sikring. Anken over straffeutmålingen ble her avvist av Høyesterett da de mente at det forelå straffeprosessuell feil da det var statsadvokaten som anket hvor tiltalebeslutningen og da også ankeadgangen lå hos riksadvokaten. Domfelte anket også over straffeutmålingen, men denne ble ikke tatt til følge av Høyesterett da de mente det ikke var noe ”åpenbart misforhold mellom hans brøde og den idømte straff”, jf. Rt.1946 s. 365. straffedømte hadde her drept sin cellekamerat ved å slå han til døde med en trekrakk. Drapet var planlagt og beskrevet av straffedømte i brev til hans foreldre rett før drapet, det var dermed snakk om et overlagt drap.

Det ble ved straffeutmålingen i lagmannsrettens dom vektlagt sakkyndiges uttalelser om at han ikke var funnet ”sinnssyk, men at han er en person med mangelfullt utviklede eller varige svekkede sjelsevner, og at det er fare for at han atter kan begå lignende straffbare handlinger som den saken gjelder”. Høyesterett støttet seg til disse.

---

⁷⁹ Se domsregister for oversikt over dommene.

⁸⁰ Jf. RT 1947 s. 676

⁸¹ Jf. RT 1945 s. 273, RT 1946 s. 365 og RT. 1948 s. 992

4.2.4 1950-1959

I tidsrommet 1950-1959 finner vi 14 dommer⁸² etter nevnte søkekriterier. Vi finner også to dommer i denne perioden som er etter landssvikerloven, men dem vil jeg som nevnt ikke gå inn på her.

Et antall på fem av dommene er påanket av påtalemyndigheten⁸³, og av disse er anken tatt til følge i to av dommene⁸⁴. I den ene dommen ble straffeutmålingen endret fra 10 år til 15 års fengsel, mens i den andre ble straffen skjerpet fra fengsel i 15 år og sikring til fengsel på livstid og sikring. Jeg vil gå nærmere inn på Høyesterett sin vurdering av straffeutmålingen nedenfor, jf. Rt.1958 s.977.

I de resterende ni dommer er det domfelte som anker (med tillegg av overnevnte dom som er anket både av domfelte og av påtale), og anken er ikke tatt til følge i noen av dommene.

I 7 av de 14 dommene er sikring benyttet i tillegg til fengselsstraff, jeg vil kort nevne hvordan dette er begrunnet i en del av dommene. I to av dommene så er det anvendt fengsel på livstid og i begge disse så er sikring benyttet i tillegg til livstidsstraff.

I Rt. 1957-690 anket domfelte over saksbehandlingen og straffeutmålingen. Saken gjaldt en mann som ble dømt for innbrudd og drap til fengsel i 10 år og sikring etter strl. §§ 233 og 39. Det var i domsgrunnene til lagmannsretten vektlagt i formildende retning at tiltalte var ”psykopat” og at han dermed hadde en ”abnorm personlighet, og man må derfor regne med at han i noen grad følelsesmessig kan handle og reagere annerledes enn mennesker med normalt sjelsliv.” Lagmannsretten mente at man likevel ikke kunne overse det faktum at det av ”generalpreventive grunner er nødvendig å reagere strengt mot” slik ”brutal og farlig” forbrytelse. Vi ser her at lagmannsretten vektlegger straffens formål ved utmålingen av straffen; straffens preventive virkning. Domfelte ble også funnet å ha ”mangelfullt utviklede og varig svekkede

---

⁸² Se domsregister for oversikt over dommene.

⁸³ Jfr. Rt.1954 s.674, Rt.1957 s.206, Rt.1958 s.977, Rt.1959 s.22 og Rt.1959 s.991

⁸⁴ Jfr. Rt.1954 s.674 og Rt.1958 s.977

sjelsevner”, og ble derfor idømt sikring på grunn av gjentakelsesfaren. Høyesterett har støttet seg til lagmannsrettens begrunnelse for straffeutmålingens del, og anken over straffeutmålingen ble forkastet.

I Rt 1958 s.977 ble en 57 år gammel mann dømt for drap på sin kone. Straffen var utmålt til tidsbestemt straff på 15 år i tillegg til inntil 10 års sikring. Domfelte anket over straffeutmålingen da han fant denne for høy mens påtalemyndigheten anket da de fant straffen for lav, og den burde ha vært fengsel på livstid.

Lagmannsretten har i formildende retning pekt på økonomiske vanskeligheter grunnet arbeidsudyktighet hos tiltalte som de mener at har vært en ”hård belastning på hans sinn”, og har dermed forholdene tatt i betraktning funnet å idømme tidsbestemt fengselsstraff.

Høyesterett har bemerket følgende i sin vurdering vedrørende straffeutmålingen og anvendelse av tidsbestemt straff;

” domfelte har med overlegg og på en meget rå og brutal måte drept sin hustru, som etter de foreliggende opplysninger ikke hadde gitt noen foranledning til forbrytelsen og var flyttet fra ham fordi hun ikke lenger kunne utholde å leve sammen med ham. I betraktning av den måte forbrytelsen er utført på er etter min oppfatning de omstendigheter som lagmannsretten anfører som formildende ikke tilstrekkelig til å begrunne anvendelse av tidsbestemt fengselsstraff.”

Domfeltes anke ble dermed forkastet og straffen ble i henhold til påtalemyndighetens anke skjerpet til fengsel på livstid. Men har også funnet at sikring er nødvendig i tilfelle løslatelse; ”for det tilfelle at domfelte løslates antar jeg at påtalemyndigheten bør ha adgang til å anvende sikring som bestemt i lagmannsrettens dom”. Behovet for sikring er begrunnet av lagmannsretten med gjentakelsesfare siden ”tiltalte er en person med mangelfullt utviklede sjelsevner”. Vi ser at dette går igjen når det gjelder begrunnelse av behovet for sikring, jf. også dommen ovenfor.

I utvalget finner vi også Torgersensaken⁸⁵ som nå har vært oppe igjen i nyere tid. (Det er også nylig utgitt bok vedr denne saken med mål om å få saken gjenopptatt da det hevdes at Torgersen er uskyldig dømt.). Fasting Torgersen ble av lagmannsretten dømt til fengsel på livstid for voldtektsforsøk, drap og ”ildspåsettelse med fare for tap av menneskeliv”.

I Rt. 1958 s.1101 anket Fasting Torgersen saken inn for Høyesterett. Anken gjaldt saksbehandlingen, straffeutmålingen og beslutningen om sikring. Jeg vil se på hvordan høyesterett har behandlet anken over straffeutmålingen. Høyesterett bemerker følgende (mine kursivering):

”Når det gjelder straffeutmålingen, finner jeg grunn til å nevne at domfelte er vokst opp under *vanskelige forhold i hjemmet* og at han ikke var mer enn vel *23 år gammel* da de forbrytelser som saken gjelder ble begått. Videre bygger jeg – i likhet med lagmannsretten og de *rettspsykiatrisk sakkyndige* - på at hans karakterbrist er av den art at han må være en person med *mangelfullt utviklede sjelsevner*. Voldtektsforsøket og drapshandlingen må antas å være begått under sterk seksuell opphisselse selv om jeg – i likhet med lagmannsretten – må gå ut fra at forbrytelsene ikke er foretatt under en slik nedsettelse av bevisstheten at straffelovens § 56 nr 1.b kommer til anvendelse.”

Vi ser at Høyesterett nevner oppvekstvilkår og ung alder som momenter for vurderingen av straffeutmålingen. Dette samsvarer også med tidligere dommer som beskrevet flere ganger. Det er som vi ser også vurdert hvorvidt straffen kan settes ned på grunn av nedsatt bevissthet, og sakkyndiges uttalelser tillegges vekt. Høyesterett bemerker videre (mine kursivering):

”Til tross for de momenter som jeg har nevnt, er jeg imidlertid enig med lagmannsretten i at det her må reageres med lovens strengeste straff, fengsel på livstid. Domfelte er funnet skyldig i *tre av de mest alvorlige forbrytelser* som vår straffelov kjenner, og drapsforbrytelsen er utført under *særdeles skjerpede omstendigheter*. Det må også tas i betraktning at han så sent som i 1956 *ble dømt* for forsøk på voldtekt.”

Vi ser at det faktum at domfelte er funnet skyldig i flere forbrytelser og deres alvorlighetsgrad virker inn ved utmålingen, også det faktum at han har vært straffet tidligere. Høyesterett viser

---

⁸⁵ Jf. Rt. 1958 s.1101

også til de ”særdeles skjerpene omstendigheter” som foreligger. Disse er ikke gått nærmere inn på av Høyesterett, men jeg ser av lagmannsrettens dom at de har pekt på ”handlingsforløpet som en helhet” som skjerpene omstendighet.

Høyesterett viser videre til lagmannsrettens begrunnelse for at de finner det ”nødvendig å treffe bestemmelse om sikring”. Dette er begrunnet i faren for gjentakelse grunnet ”mangelfullt utviklede sjelsevner” hos domfelte. Dette ser vi går igjen, jf. også dommene som er beskrevet ovenfor.

Domfeltes anke ble enstemmig forkastet av Høyesterett.

Av de 14 dommene har Høyesterett kun vist direkte til høyesterettspraksis som begrunnelse for straffeutmålingen i en dom. Dette ble gjort i Rt. 1959-991.

En husholderske hadde drept sin ”husbond”. Lagmannsretten hadde svart nei på spørsmålet om drapet var utført med overlegg og dermed anvendt strl. § 233 1. ledd og utmålt straffen til åtte års fengsel. Dommen ble anket av påtalemyndighetene da de fant straffen for lav.

Høyesterett stilte seg noe tvilene til at drapet ikke var henført under strl. § 233 2. ledd. Siden lagmannsretten hadde anført at drapet var ”forberedt og planlagt flere timer i forveien”. Men Høyesterett la dette til grunn og sa seg etter dette enig i straffeutmålingen.

Høyesterett har anført følgende vedrørende straffeutmålingen:

”Jeg finner at den av lagmannsretten utmålte straff er mild, men opplysningene i saken gir etter min mening ikke tilstrekkelig grunnlag for og konstantere at det – hensett til høyesterettspraksis i lignende saker – er et åpenbart misforhold mellom brøde og straff.”

Høyesterett viser altså her direkte til sin tidligere praksis som begrunnelse for straffeutmålingen. Dette er interessant når vi ser dette i sammenheng med tidligere straffer og utmålingen i Høyesterett. Høyesterett bemerker videre om straffeutmålingen (mine kursiveringer):

”Jeg tilføyer at straffeutmålingen i denne sak i fremtredene grad vil måtte bedro på den oppfatning man har kunnet danne seg av tiltaltes *sjelelige egenart* og hennes *mentale tilstand på handlingstiden*. Lagmannsretten har her etter den umiddelbare bevisføring for den dømmende rett et sikrere grunnlag å bygge på enn Høyesterett, og det skal sterke grunner til å fravike lagmannsrettens vurdering.”

Påtalemyndighetens anke ble dermed enstemmig forkastet. Høyesterett legger her stor vekt på domfeltes subjektive forhold.

Høyesterett kommer også med en generell uttalelse om hvor stor vekt den umiddelbare bevisføringen tillegges. De uttaler at det skal ”streke grunner til” for å fravike lagmannsrettens vurdering. I min tabell over analyserte dommer vil vi se hvordan dette utspiller seg i praksis. Vi kan dermed se i hvor mange av dommene Høyesterett har tatt anken til følge og slik fraveket lagmannsrettens vurdering vedrørende straffeutmålingen. Som nevnt innledningsvis for denne perioden, så er anken kun tatt til følge i to av totalt 14 dommer i utvalget.

4.2.5 1960-1969

Det foreligger 20 dommer⁸⁶ i utvalget etter nevnte søkekriterier.

I Rt. 1960 s.494 kommer Høyesterett med en generell uttalelse i forbindelse med straffeutmålingen og spørsmålet om livstidsstraff skal anvendes.

En 26 år gammel mann ble dømt for overlagt drap av en 70 år gammel mann, samt tyveri. Vedrørende straffeutmålingen har Høyesterett bemerket at drapet er utført på en ”ytterst graverende måte”. Likevel uttaler Høyesterett:

”selv om vilkårene etter straffelovens § 233 annet ledd foreligger, er jeg imidlertid enig med lagmannsretten i at fengsel på livstid ikke bør idømmes. Jeg finner at det for selve drapsforbrytelsen må være tilstrekkelig å reagere med fengsel i 15 år – lovens strengeste tidsbegrensede straff for en enkelt forbrytelse.”

Det kan virke som om Høyesterett i sine uttalelser tar avstand fra bruken av livstidsstraff for drap.

(I dommen har reglen om sammenstøt av forbrytelser, jf. § 62, gjort at straffen likevel er satt til 16 års fengsel av Høyesterett. Grunnen til at de tok straffedømte sin anke til følge og satt ned straffen fra 18 til 16 års fengsel, var at de mente at straffeutmålingen for tyveriet var for høy.)

---

⁸⁶ Se domsoversikt i domsregisteret.

I Rt.1961 s.774 var straffen for overlagt drap satt til 14 års fengsel og sikring. En 20 år gammel mann kvelte sin kusine på 7 år. Drapbsdømte anket over rettsbelæringen samt straffeutmålingen. Anken ble enstemmig forkastet av Høyesterett. Høyesterett begrunner straffeutmålingen med ” at lagretten svarte bekreftende på spørsmålet om det forelå særdeles skjepende omstendigheter” og henviser til deres momenter for vurderingen av straffeutmålingen. Høyesterett gir uttrykk for at straffen er høy, men underbygger dette med at det forelå ”*særdeles skjerpede omstendigheter*”. Jeg ser av lagmannsrettens dom at de i formildende retning har lagt vekt på tiltaltes tilståelse i saken, men at dette kun er tatt hensyn til og dermed vektlagt ”i noen grad”. I skjerpede retning er det tillagt vekt at drapet er begått på et ”forsvarsløst barn”. Vi ser dermed at offerets forhold også kan spille inn som moment ved utmålingen av straffen. Dette er som nevnt lagmannsretten sine uttalelser, men Høyesterett har støttet seg til disse.

I Rt.1962 s.1238 var en 20 år gammel mann dømt i lagmannsretten for overlagt drap på sine foreldre og søster til 10 års fengsel med tillegg av 20 års sikring av lagmannsretten. Påtalemyndigheten påanket dommen da de ønsket skjerpelse av straffen. Anken ble enstemmig tatt til følge av Høyesterett og straffen ble satt til 20 års fengsel med tillegg av 10 års sikring. Høyesterett uttaler: ”Jeg er kommet til at anken må tas til følge, og straffen skjerpes til lovens høyeste tidsbestemte fengselsstraff, 20 år.”

Domfelte var av sakkyndige funnet å ha mangelfullt utviklede sjelsevner, men erklært ikke skinnsyk og handlingen ikke funnet å være foretatt under nedsettelse av bevisstheten.

I forbindelse med straffeutmålingen og skjerpelse av straffen uttaler Høyesterett (mine kursiveringer):

”Riktignok kan hele handlingsforløpet bare forklares ved at det må ha foreligget en betydelig innsnevring av domfeltes bevissthet på handlingstiden, for så vidt som hans tanker ensidig har vært rettet mot selve drapshandlingen. Men selv om dette selvsagt kommer inn som et moment ved straffeutmålingen, krever etter min mening *hensynet til samfunnets beskyttelse og den alminnelige rettsfølelse*, at straffen i dette tilfellet settes betydelig høyere enn lagmannsretten har gjort.”

Høyesterett trekker her, i likhet med tidligere dommer, fram straffens formål; samfunnets beskyttelse og den alminnelige rettsfølelse, som begrunnelse for skjerping av straffen.

De sakkyndige som var oppnevnt i saken, hadde uttalt at det ikke var fare for gjentakelse. Høyesterett trekker likevel fram dette også som moment ved utmålingen og uttaler:

”Jeg ser det imidlertid slik at man under enhver omstendighet vet for lite i dag om hvilke konfliktsituasjoner på ny kan komme til å utløse kriminelle handlinger til at det er grunnlag for å fravike lagmannsrettens bedømmelse på dette punkt.”

Gjentakelsesfaren er dermed også brukt som moment i vurderingen. Om behovet for sikring har Høyesterett funnet at sikringstiden settes ned da fengselsstraffen har blitt satt opp. Om behovet for sikring uttaler høyesterett:

” Jeg tilføyer at jeg også i og for seg ser det som en fordel, også for domfelte selv, at sikring er idømt, idet det gir mulighet for en mer nyansert behandling dersom forholdene i fremtiden tilsier det.”

Vi ser her hvordan behovet for sikring i tillegg til fengselsstraff er vurdert av Høyesterett.

I Rt. 1967 s.775 så vektlegger høyesterett igjen ”den alminnelige rettsfølelse” som moment ved vurderingen av straffeutmålingen. En 23 år gammel mann var dømt for voldtekt og drap av en kvinne etter strl. § 233 første og annet ledd samt § 192 første og annet ledd til 12 års fengsel og sikring. Påtalemyndigheten anket over straffeutmålingen da de fant denne for lav. Høyesterett uttaler vedrørende straffeutmålingen (mine kursiveringer):

”Jeg synes den straff som lagmannsretten har utmålt, er noe lav, og har spesielt vært i tvil om ikke *hensynet til den alminnelige rettsfølelse* krever en strengere reaksjon i dette særdeles grove tilfelle..”

Høyesterett forkastet påtalemyndighetens anke ”under tvil” og fengselsstraffen på 12 år og sikring ble stående.

I Rt. 1963 s.46 hadde en mann på 38 år blitt dømt for drap på to personer og knivstikking av en annen om bord på et skip. Handlingene var foretatt under en ”bevisstløshet som følge av atypisk alkoholrus”. Domfelte anket over lovanvendelsen og straffeutmålingen.

Anken over lovanvendelsen ble ikke tatt til følge, men straffen ble satt ned av Høyesterett fra syv år til fem års fengsel med tillegg av sikring. Straffen ble satt ned etter strl. § 56 nr.2.

Høyesterett kommer med følgende uttalelser vedrørende straffeutmålingen:

”Når det gjelder anken over straffeutmålingen, er jeg kommet til det resultat at den bør tas til følge og at fengselsstraffen bør settes noe ned. De straffbare handlinger – drap på to personer og alvorlig legemsbeskadigelse av en tredje – er i seg selv av en slik karakter at de etter lovens ordning må medføre en betydelig straff. Men etter min mening må det ved bedømmelsen legges vesentlig vekt på at handlingene ble begått under en bevisstløshet som var en følge av en atypisk alkoholrus. Lagretten har svart bekræftende på tilleggsspørsmålene om særdeles formildende omstendigheter, og det er da etter straffelovens § 56 nr. 2 anledning til å gå under lovens minstestraft.”

Vi ser her hvordan Høyesterett benytter seg av § 56 for å gå under lovens minstestraft for drap. Nedsettelse av straffen er av Høyesterett også begrunnet med at domfelte er idømt sikring.

Av de totalt 20 dommene i utvalget så foreligger det tre dommer hvor livstidsstraff er anvendt⁸⁷. I en av disse dommene, jf. Rt. 1969 s.154, er straffeutmålingen begrunnet med tidligere Høyesterettspraksis. Dommen gjaldt en mann på 36 år som drepte sin gravide kjæreste. Han ble dømt til fengsel på livstid for overlagt drap og anket dommen da han mente at straffen var for høy. Høyesterett forkastet anken og viste til tidligere dommer for å begrunne hvorfor ”lovens strengeste straff burde anvendes”. Høyesterett uttaler:

”Jeg mener at livstidsstraff er i samsvar med høyesteretts praksis når det gjelder utmålingen av straff for drap under graverende omstendigheter. Særlig viser jeg til høyesteretts avgjørelser i Rt. 1929-86 og Rt 1938-164, som gjaldt liknende tilfeller av drap på gravid kvinne, og hvor livstidsstraff ble idømt.”

---

⁸⁷ jfr. Rt.1963 s.122, Rt.1965 s.375 og Rt 1969 s.154

Vi ser her et av de tilfellene hvor Høyesterett har vist direkte til høyesterettspraksis og begrunnet utmålingen i tidligere dommer. Ut av det totale antall dommer, 20 dommer, så er dette den eneste dommen hvor Høyesterett bruker rettspraksis som rettskilde slik som her. Begge dommer som Høyesterett viser til er også dommer som jeg har gjort rede for høyere opp. Denne dommen blir også tillagt presedens virkning ved senere dommer, som jeg vil vise under neste tiår.

I Rt.1963 s. 1225 gjaldt dommen en kvinne som med overlegg hadde drept sin mann med rottegift, Hun var også funnet skyldig i dokumentforfalsking og tyveri. Domfelte anket forges over straffeutmålingen som var livsvarig fengsel. Anken ble enstemmig forkastet av høyesterett.

Rt. 1965 s. 375 gjaldt en sjømann som fikk livsvarig fengsel for overlagt drap på en av mannskapet. Domfelte anket over straffeutmålingen da han mente at det ikke var tillagt nok vekt ved utmålingen at han hadde kommet med ”uprovosert og uforbeholden tilståelse jf. strl. § 59”. Vedrørende dette uttalte Høyesterett:

”Tiltaltes tilståelse er et formildende moment, men tross herav finner jeg at lovens strengeste straff må komme til anvendelse.”

Vi ser her at domfeltes tilståelse ikke ble tillagt vekt ved straffeutmålingen.

Domfelte mente også at det ikke forelå ”særdeles skjerpede omstendigheter” ved drapet slik lagmannsretten hadde anført. Dette ble avvist av høyesterett som støttet seg til lagmannsrettens avgjørelse på dette punkt. Anken ble dermed enstemmig forkastet av Høyesterett og dommen på livsvarig fengsel ble stående.

I Rt. 1965 s.1302 ble domfeltes *personlige forutsetning* tillagt vekt i straffeskjerpene retning av Høyesterett. Domfelte var en 20 år gammel medisinstudent som hadde drept sin tidligere kjæreste med overlegg fordi hun ikke ville være kjæresten hans lenger. Domfelte anket over straffeutmålingen, denne ble enstemmig forkastet av Høyesterett. Høyesterett uttalte i forbindelse med straffeutmålingen (mine kursiveringer):

”På mange måter burde domfelte hatt særlig gode forutsetninger for å avstå fra en så lavtliggende løsning av den indre spenning og ulykke han befant seg i. Han var vel oppdradd og utdannet, intelligent og vokst opp i et godt hjem.”

Jeg har sett, som jeg også har gjort rede for, flere dommer hvor domfeltes lave intelligens eller tunge oppvekst har vært trukket fram som formildende momenter ved utmålingen av straffen i Høyesterett. Sistnevnte dom er den første dommen jeg kommer over hvor dette er vektlagt i motsatt retning. (Men det kan like gjerne skyldes at det er et høyere antall drap som blir begått uten at slike ”gode” forutsetninger foreligger hos gjerningsmannen.)

Jeg vil avslutningsvis nevne at av de totalt 20 dommene i utvalget er to av dommene påanket av påtalemyndigheten⁸⁸. Anken er tatt til følge i en av dommene. Til sammenligning er de resterende 18 dommer påanket av domfelte og anken er tatt til følge i tre av dommene⁸⁹.

Alle dommene i utvalget har vært enstemmig avgjort av Høyesterett med unntak av en dom⁹⁰ (denne dommen var også en av de dommene hvor domfeltes anke over straffeutmålingen ble tatt til følge, straffen ble satt ned fra seks år til tre års fengsel jf. § 56 pkt. 1.b, jf. Rt.1960 s. 634.)

4.2.6 1970-1979

Det foreligger 42 dommer⁹¹ i utvalget i henhold til søkekriteriene. (Det er i tillegg to dommer hvor ikke domsteksten er publisert, disse har jeg ikke tatt med i utvalget). Alle dommene unntatt en gjelder anke over straffeutmålingen, enten i kombinasjon med anke over lovanvendelsen og saksbehandlingen eller kun over straffeutmålingen. 33 av dommene gjelder anke kun over straffeutmålingen.

Av de 41 dommene som er anke over straffeutmålingen, så er anken kun tatt til følge i 13 av dommene. I fire av dommene er straffeutmålingen påanket av påtalemyndigheten. Anken er

---

⁸⁸ Jfr. Rt.1962 s.1238 og Rt.1967 s.775

⁸⁹ Jfr. Rt.1960 s.494, Rt.1960 s.634 og Rt.1963 s.46

⁹⁰ Jfr. Rt. Rt.1960 s.634

⁹¹ Se litteraturlisten for oversikt over dommene som er benyttet i analysen for dette tiåret.

tatt til følge av Høyesterett i tre av disse dommene. Det vil si at av de 37 dommene som er påanket av domfelte, så er anken kun tatt til følge i 10 av dommene.

Jeg vil videre gå inn på noen av dommene og se på hvilke momenter som er vektlagt for å begrunne straffeutmålingen. Vi ser også generelle uttalelser vedrørende straffen.

I Rt. 1970 s.114 har Høyesterett kommet med nok en uttalelse vedrørende bruken av livstidsstraff og kommer med generelle uttalelser om når denne bør anvendes.

Dommen gjaldt en mann på 22 år som ble dømt for overlagt drap og flere forbrytelser.

Motivet for drapet var vinning, og Høyesterett så dette som en særlig skjepende omstendighet ved utmålingen av straffen. Domfelte var blitt idømt livsvarig fengsel med tillegg av 10 års sikring. Domfelte anket over straffeutmålingen. Høyesterett uttalte (mine understrekninger):

”Jeg finner at anken må forkastes og viser til lagmannsrettens begrunnelse for straffeutmålingen som jeg tiltrer. Særlig finner jeg grunn til å nevne domfeltes innbrudd på åstedet 10 dager etter drapet for å stjele armbandsuret fra avdødes håndledd. Denne handlingen viser hvor sterkt vinningsmotivet har preget drapet. For drap i vinningsøye med må som regel lovens strengeste straff anvendes, og det foreligger i denne sak ingen omstendighet som gjør det rimelig å fravike dette.”

Anken ble dermed enstemmig forkastet av Høyesterett.

I Rt. 1972 s.806 ble også straffen satt til livsvarig fengsel av Høyesterett. En gresk statsborger ble dømt av lagmannsretten til 20 års fengsel for to overlagte drap. Dommen ble påanket av påtalemyndighetene som mente at straffen burde være satt til livstid i henhold til høyesterettspraksis. Anken ble tatt til følge av Høyesterett i dissens 4-1.

Høyesterett viste direkte til rettspraksis som begrunnelse for skjerpning av straffen fra 20 år til fengsel på livstid. Førstvoterende anførte på vegne av flertallet i saken:

”Domfelte er funnet skyldig i to tilfeller av overlagt drap, og drapshandlingene er, som lagmannsretten anfører, utført på en særlig urovekkende måte. Under disse omstendig-

heter må det være på sin plass og i samsvar med Høyesteretts praksis at lovens strengeste straff blir anvendt. Jeg viser senest til avgjørelser i Rt.1969-154 og Rt.1970-137..”

I den første dommen som Høyesterett her viser til, er det også vist direkte til høyesterettspraksis som begrunnelse for at livstidsstraff bør anvendes, jf. Rt.1969 s.154 (som også er redegjort for ovenfor). Vi ser her en rekke dommer som Høyesterett har tillagt presedensvirkning. Dommer i dissens mente at anken skulle forkastes og anførte:

”Etter praksis blir det ved straffeutmålingen også for overlagt drap tatt hensyn til forbryterens personlige forhold og spesielle situasjon..” Han viste dermed til en rekke momenter ved domfeltes liv som han mente burde tillegges vekt i formildende retning.

Påtalemyndighetens anke ble som nevnt tatt til følge med 4 mot 1 stemmer, og straffen ble skjerpet til fengsel på livstid. Sett i sammenheng med at livstidsstraff ble opphevet i 1981, kun få år senere som beskrevet innledningsvis, så er det interessante å se på utviklingen i høyesterett og signalene som dommerne gir med sine uttalelser om momentene som bør vektlegges og hvor tungt de skal veie ved utmålingen.

I dom Rt.1976 s.482 satt Høyesterett ned straffen for forsettlig drap etter § 233 1.ledd fra 14 til 12 års fengsel. Dette til tross for at de pekte på at det forelå ”flere skjerpene omstendigheter”. Dommen gjaldt en pakistansk mann som drepte sin hustru. Domfelte anket over lovanvendelsen, saksbehandlingen og straffeutmålingen. Kun anken over straffeutmålingen ble tatt til følge under dissens 3-2. Høyesterett konstaterte at bevisførselen tilsa at drapet var ”graverende og grovt”, men at man til tross for skjerpene omstendigheter fant at det ”under tvil” var riktig ”å sette straffen ned noe lavere enn lagmannsretten har gjort”, og fant dermed ”fengsel i 12 år for passende”.

Nedsettelse av straffen er ikke nærmere begrunnet i dommen. Vi ser her antydninger til lavere straffer enn tidligere for forsettlig drap hvor det ikke har vært formildende omstendigheter som ligger til grunn for utmålingen.

I dom Rt.1977 s.352 ble det i formildende retning vektlagt av Høyesterett at domfelte var blitt provosert av drepte forut for drapet. Straffen for forsettlig drap etter strl. § 233 annet ledd ble dermed satt ned fra 12 til 10 års fengsel. Høyesterett bemerket vedrørende anken over straffeutmålingen:

”Jeg finner at det i formildende retning bør legges enda større vekt på den provokasjon domfelte ble utsatt for enn lagmannsretten har gjort. Det dreide seg om en infam, usann beskyldning om seksuell omgang mellom domfelte og hans yngste og avholdte søster på 18 år, fremsatt i nærvær av både kjente og ukjente tilhørere. I Det religiøse miljø domfelte og hans søster levde i, måtte en slik beskyldning virke meget sterkt.”

Anken er enstemmig tatt til følge av Høyesterett. Vi ser her at Høyesterett legger stor vekt på virkningen av provokasjonen i den enkelte saken ved utmålingen av straffen, og at det tas hensyn til det aktuelle religiøse miljøet og dens virkninger på domfelte.

Dommen er en av 10 antall dommer i utvalget hvor Høyesterett har tatt domfeltes anke over straffeutmålingen til følge.

Oppsummeringsvis vil jeg legge til at 13 av dommene i utvalget gjaldt forsettelig drap utført med overlegg. Straffen er livsvarig fengsel i fem av disse dommene⁹². Det er mulig å spore en avtagende bruk av livsvarig fengsel. Vi ser også at fire av disse dommene er fra de første to årene i tiåret, mens en er fra 1977.

4.2.7 1980-1989

Det foreligger 51 dommer⁹³ i utvalget i henhold til nevnte søkekriterier. (Det er i tillegg 6 dommer hvor ikke hele domsteksten er publisert, disse har jeg ikke tatt med i utvalget).

Det er anket over straffeutmålingen i alle dommene (I åtte av dommene er det i tillegg anket over saksbehandlingen, og i to av dommene er det anket over lovanvendelsen). Påtalemyndigheten har påanket straffeutmålingen i 16 av dommene, og anken er tatt til følge av Høyesterett i ni av dommene.

Jeg vil her, i likhet med tidligere år, se nærmere på hvilke momenter Høyesterett har vektlagt ved utmålingen av straffen og trekke fram interessante momenter og endringer.

---

⁹² Jfr. Rt.1970 s.114, Rt.1970 s.1378, Rt.1971 s.277, Rt.1972 s.806 og Rt.1977 s.182

⁹³ Se domsoversikt i domsregisteret.

I Rt.1980 s.22 ser vi at flertallet går bort fra sine egne prejudikater vedrørende fengsel på livstid for forsettlig drap begått med økonomisk vinning som motiv.

Det forelå for høyesterett, så vel som for lagmannsretten, ”ingen tvil” om at drapet hadde hatt økonomisk motiv jf. førstvoterende. Men flertallet trakk fram andre momenter for å begrunne at livstid ikke skulle anvendes. Det ble blant annet trukket fram at planleggingen av drapet hadde foregått ”i et kort tidsrom”.

Det var påtalemyndigheten som anket over straffutmålingen da domfelte var idømt 15 års fengsel for drap begått ”med overlegg under særdeles skjerpene omstendigheter”. Påtalemyndigheten mente at straffen burde ha vært fengsel på livstid. Førstvoterende, i mindretall; 3-2, viste til høyesterettspraksis som begrunnelse for at straffen burde være fengsel på livstid. Det var blant annet vist til Rt. 1970 s.1114 og Rt.1969 s.154, som jeg har gjort rede for tidligere. Straffen ble i dissens skjerpet av Høyesterett til 18 års fengsel, Høyesterett fravek dermed sin egen rettspraksis med fengselsstraff på livstid for drap begått med økonomisk motiv. Da dette er en dissensdom så vil dens prejudikats virkning likevel ha mindre verdi.

I Rt. 1981 s.915 tok Høyesterett ved utmålingen av straffen sterkt hensyn til hvordan soningen ville virke rent subjektivt for domfelte.

Domfelte var dømt for forsettlig drap på en kvinne som ”hadde avvist hans tilnærmelser”. Lagmannsretten hadde tatt betydelig hensyn til at domfelte hadde et handikapp med utlagt tarm og det faktum at han manglet en arm ved utmålingen av straffen. Han hadde dermed fått syv års fengsel med tillegg av fem års sikring for drapet. Dommen ble anket av påtalemyndigheten da de mente at straffen var for lav. Ullersmo fengsel hadde også sendt brev til Høyesterett hvor man ba om at det ble tatt hensyn til at straffen ville virke ekstra stengt på domfelte da han slet med handikappet sitt og ble ”mobbet i fengselet” av de andre innsatte.

Høyesterett tok, på lik linje med lagmannsretten, hensyn til hvordan straffen ville virke for domfelte, og besluttet å forkaste påtalemyndighetens anke, dermed la straffen, på syv års fengsel, bli stående. Dommen ble avgjort i dissens 3-2. Mindretallet ønsket å sette straffen opp til 8 år. Dommeren som representerte flertallet anførte (mine kursiveringer):

”Når jeg finner at det i dette tilfellet er tilstrekkelig med en fengselsstraff i sju år til tross for at det dreier seg om en drapshandling av opprørende karakter, skyldes dette uteluk-

kende *den helt spesielle byrde soningen må antas å medføre for domfelte* med hans fysiske handicap.”

Som jeg har vist, vektlegger høyesterett i flere dommer domfeltes oppvekstvilkår og andre faktorer ved domfeltes bakgrunn som formildende omstendighet ved utmålingen av straffen. Her ser vi altså den andre siden hvor det ikke bare benyttes som ”unnskyldelige” omstendigheter ved selve drapet, men også i forhold til hvordan straffen vil virke rent subjektivt for domfelte.

Rt. 1983 s.1043 er en spesiell dom hvor domfelte, Arnfinn Nettet, var dømt for 22 overlagte drap (samt ett forsøk på drap) som bestyrer på et alders og sykehjem. Han hadde fått lovens strengeste straff på 21 år og sikring i 10 år. Domfelte anket over straffeutmålingen vedrørende sikringsspørsmålet, og høyesterett kom med interessante uttalelser. Høyesterett forkastet enstemmig anken. Høyesterett bemerket avslutningsvis:

”Jeg anser således at lovens vilkår for å gi sikringsbemyndigelse er oppfylt, og at slik bemyndigelse bør gis, hensett så vel til de forøvde forbrytelser som til faren for ny kriminalitet. Jeg vil ikke unnlate å nevne at A`s handlinger fant sted på en tid da loven ga hjemmel for anvendelse av livstidsstraff. Ved lovrevisjonen av 12.juni 1981 ble livstidsstraffen omgjort til tidsbestemt fengsel i 21 år, som nå utgjør lovens strengeste straff og som – slik det er uttalt i lagmannsrettens dom – må bringes til anvendelse i henhold til regelen i straffeloven § 3 annet ledd. Omgjøringen av tidsbestemt fengsel til tidsbestemt – med en samtidig nedsettelse av prøvetid ved prøveløslatelse, jfr. fengselsloven § 39 – har etter mitt skjønn økt behovet for i et slikt ekstremt tilfelle som det foreliggende å kombinere tidsbestemt fengsel med sikringsforanstaltninger.”

Vi ser Høyesterett her bemerke overgangen fra anvendelse av tidsbestemt fengsel til tidsbestemt fengsel med 21 år som øverste strafferamme for drap. Vi ser også hvordan sikring igjen er benyttet som tillegg til straffen. Sikringen er her, som tidligere, begrunnet i gjentakelsesfaren, men også som vi ser i denne saken; nærmest som en substitutt for fengselsstraff på livstid.

I Rt. 1984 s.817 begrunnet Høyesterett skjerpelse av straffen til lovens høyeste straff, 21 års fengsel, med hensynet til den alminnelige rettsfølelse. Dommen gjaldt en 31 år gammel mann som voldtok og drepte en fem år gammel jente. Han var også dømt for utuktig adferd ovenfor en annen. Påtalemyndigheten anket over straffen da den var satt til fengsel i 16 år. Høyesterett anførte i forbindelse med anken (mine uthevninger og kursiveringer):

*”Den alminnelige rettsfølelse krever at det reageres slik at samfunnet kan spares for frykt og fare og skader av fysisk og psykisk art som følger av seksuelt motiverte overgrep. Ganske særlig gjelder dette når ofrene er små barn, som ikke kan verge seg. – det har vist seg at de fengselsstraffer og sikringsforanstaltninger som domfeltes voldsbruk og overgrep er møtt med, ikke har kunnet stoppe ham. Det er for så vidt betegnende at av de to forhold som denne sak gjelder, refererer den ene seg til tiden forut for hans siste dom, av 12 april 1983, mens den annet, drapet, ble foretatt etter denne dom, og det bare knapt to måneder senere. Jeg slutter meg til lagmannsrettens uttalelser om *beskyttelsesbehovet* når det gjelder de handlinger som domfelte er funnet skyldig i, og at dette behovet må veie tungt ved straffeutmålingen.”*

Vi ser at Høyesterett tar hensyn til den alminnelige rettsfølelse og samfunnets beskyttelse ved utmålingen av straffen, og uttaler at dette må ”veie tungt” ved utmålingen. Dette har vi også sett i flere dommer.

Høyesterett kommer også her med uttalelser vedrørende straffens virkning på domfelte og hensynet til at han er straffet tidligere ved utmålingen.

4.2.8 1990-1999

Det foreligger 49 dommer⁹⁴ innenfor dette tiåret som er i henhold til søkekriteriene.

29 av dommene er påanket av påtalemyndigheten, og av disse er anken tatt til følge av Høyesterett i 18 av dommene.

---

⁹⁴ Se domsoversikt i domsregisteret.

32 av dommene er påanket av domfelte, enten alene eller samtidig som påtalemyndighetene har anket. Domfeltes anke over straffeutmålingen er tatt til følge i seks av dommene.

I Rt. 1990 s.1 anket påtalemyndighetene etter ordre fra riksadvokaten dommen for å få skjerpelse av straffen. Riksadvokaten ønsket skjerpelse av straffen og hadde ”vist til den økende voldskriminalitet i det norske samfunn og gjort gjeldene at denne mangel på respekt for grunnleggende normer og verdier må søkes motvirket ved at straffesanksjonene i alvorlige voldssaker skjerpes”.

Riksadvokaten ønsket dermed å gi signaler om strengere straffer for slik alvorlig kriminalitet.

Dommen gjaldt en mor som hadde fått 10 års fengsel for forsettelig drap på faren til barnet hennes. Om hendelsesforløpet står det i dommen:

”Tiltalte skjøt mot B mens denne bar hennes sønn i armene..”. Samboeren hadde i beruset tilstand forsøkt å ta med den ni måneder gamle sønnen ”midt på natten”, som tiltalte hadde foreldreomsorgen for.

Påtalemyndighetens anke ble tatt til følge i dissens 4-1. Dommeren som representerte flertallet anførte i forbindelse med påtalemyndighetenes anførsler:

”Jeg er enig med påtalemyndigheten i at økning i voldskriminaliteten krever en streng straff i saker av denne art. Hensett til dette og til de skjerpende omstendigheter som foreligger i saken, finner jeg at den straff lagmannsretten har utmålt er lav. Jeg er kommet til at en straff av fengsel i 12 år er nødvendig.”

Vi ser her hvordan Høyesterett følger opp signalene fra påtalemyndigheten i forbindelse med utmålingen av straffen. Tallene fra analysen som viser at påtalemyndighetens anke ofte tas til følge av Høyesterett, underbygger også dette, se graf i punkt. 5.

Mindretallet i dommen påpekte at hver sak må ”vurderes individuelt” og ønsket ikke å skjerpe straffen.

I Rt.1990 s.26 (7-90) så anket påtalemyndigheten igjen på vegne av riksadvokaten som mente at straffen måtte skjerpes av allmennpreventive grunner. Beskrivelsen av ankegrunnlaget fremgår av dommen:

”Anken som er inngitt etter ordre fra riksadvokaten, gjelder straffeutmålingen. Det fremheves at det av allmennpreventive grunner må anses nødvendig å reagere strengt på voldshandlinger, som i den senere tid har vist en tendens til å øke i antall..”

Høyesterett forkastet anken i dommen og viste til mindretallets anførsler i førstnevnte dom, jf. Rt.1990 s.1 (1-90). Høyesterett anførte (mine kursiveringer):

”Jeg er enig med påtalemyndigheten i at *hensynet til den alminnelige lovlydighet* må veie tungt i voldssaker, og i at straffenivået vil kunne være holdningsskapende betydning. Ved fastleggelsen av straffenivået må det derfor tas hensyn til voldstendensene i samfunnet og mulighetene for å motvirke disse tendensene ved straffesanksjoner, jfr Høyesteretts dom av 2.januar 1990 -Inr 1B/1990. Hver enkelt sak må likevel, som fremhevet av mindretallet i nevnte sak, *vurderes individuelt*, og jeg er kommet til at det ikke er tilstrekkelig grunn til å skjerpe den straff lagmannsretten har fastsatt.”

Høyesterett trekker her fram hensynet til at straffen skal utmåles individuelt i hver enkelt sak og lar dette hensynet veie tyngre enn hensynet til den alminnelige lovlydighet. Vi ser her at Høyesterett trekker fram mindretallets anførsler fra den tidligere dommen ved vurderingen av rettspraksis rundt utmålingen.

Straffen i dommen ble stående som av lagmannsrettens dom; fengsel i åtte år for forsettelig drap.

Det ble av påtalemyndigheten anket på samme grunnlag to år senere i Rt.1992 s.688. Anken var også her etter ordre fra riksadvokaten på bakgrunn av ”at alvorlig voldskriminalitet synes å øke”. Påtalemyndigheten ønsket dermed skjerpelse av straffen i dommen. Straffen var av lagmannsretten satt til åtte års fengsel for forsettelig drap og legemsbeskadigelse. Høyesterett følger opp og forkaster anken under henvisning til at saken må vurderes individuelt. Høyesterett anfører:

”Ved utmålingen av straff i en drapssak har hensynet til den alminnelige rettsfølelse en dominerende plass. Det må likevel foretas en særskilt bedømmelse av det konkrete forhold..”

I flere av dommene som gjelder overlagt drap, er straffeutmålingen påanket av domfelte som mente at det ikke forelå *særdeles skjerpene omstendigheter*, som lagt til grunn av lagmannsretten, og at straffen dermed er for høyt utmålt.

Høyesterett har fulgt opp dette spørsmålet i en rekke dommer innenfor dette tiåret. Jeg vil se nærmere på noen av dommene og se hva Høyesterett legger til grunn.

I Rt.1990 s.1297 ble straffen satt ned fra 16 til 12 års fengsel for overlagt drap. Straffen var utmålt til 16 års fengsel da man fant drapet begått med overlegg og under særdeles skjerpene omstendigheter. Domfelte anket over straffeutmålingen da han mente at drapet ikke var ”begått under særdeles skjerpene omstendigheter”. Domfelte hadde mishandlet og drept samboeren sin.

Høyesterett bemerker vedrørende straffeutmålingen (mine kursiveringer):

”Spørsmålet om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger, må bedømmes i forhold til den forbrytelse det er snakk om. Imidlertid er spørsmålet om hvordan omstendighetene rundt drapet rettslig sett karakteriseres, ikke av så stor betydning, hvor det her dreier seg om et overlagt drap. Det er da uten betydning for strafferammen. Ved straffeutmålingen er det *forholdets objektive grovhet og karakteren av domfeltes overlegg* som bestemmer nivået.”

Høyesterett uttaler her hvilke momenter som generelt skal tillegges vekt ved utmålingen av straff i drapssaker, og trekker dermed fram forholdets ”objektive grovhet” og ”domfeltes overlegg”.

Oppsummeringsvis i dommen uttaler Høyesterett (mine kursiveringer):

”på denne bakgrunn har jeg funnet at straffen er for strengt utmålt i forhold til *det etablerte straffenivå i drapssaker*. Straffen bør settes til fengsel i 12 år.”

Igjen uttaler høyesterett seg på generelt grunnlag, denne gangen vedr straffenivået og hvordan dette har utspilt seg i praksis, og bruker dette som begrunnelse for å sette ned straffen til 12 år. Domfeltes anke ble enstemmig tatt til følge av Høyesterett.

Høyesterett kom med liknende uttalelser i Rt.1991 s.219 og ville ikke gå inn på vurderingen av om det forelå ”særdeles skjerpene omstendigheter” da det i dommen var snakk om overlagte drap og det derfor var ”uten betydning for strafferammen om det også kan sies å foreligge særdeles skjerpene omstendigheter”. (Domfeltes anke over straffeutmålingen ble forkastet og domfelte ble dømt til 21 års fengsel for tre overlagte drap begått på tre venner som han bodde i bofellesskap sammen med.).

Høyesterett følger opp tråden fra de to forannevnte dommene og kommer igjen med uttalelser, jf. Rt.1991 s.298, om hva som har betydning ved utmålingen av straffen. Det var også her snakk om overlagt drap og spørsmålet om hvorvidt det i tillegg til overlegget forelå ”særdeles skjerpene omstendigheter”. Høyesterett anførte mot domfeltes anke over straffeutmålingen:

”Jeg finner det ikke nødvendig å ta stilling til hvorledes omstendighetene rundt drapet rettslig sett bør karakteriseres, da dette er uten betydning for strafferammen. Ved straffeutmålingen er det forholdes objektive grovhet og karakteren av domfeltes overlegg som bestemmer nivået”.

Domfeltes anke over straffeutmålingen ble forkastet også her som i dom ovenfor, jf. Rt.1991 s.219.

Når det gjelder forsettlig drap, så har det dermed betydning for strafferammen, og dermed for straffeutmålingen, hvorvidt drapet kan henføres under annet ledd av andre grunner enn at det er snakk om overlagt drap. Høyesterett har uttalt seg i Rt.1992 s.1094 om hvilke momenter som skal vektlegges ved vurderingen av hvorvidt det kan sies å foreligge ”skjerpene omstendigheter”. Dommen gjaldt en mann på 35 år som forsettlig hadde drept sin kone ved å slå henne til døde med en termos. Straffen var av lagmannsretten utmålt til åtte års fengsel. Påtalemyndigheten påanket dommen da de fant straffen for lav og mente den burde være 12 års fengsel.

Høyesterett kommer med følgende uttalelse vedrørende straffeutmålingen i dommen (mine kursiveringer):

”Jeg er kommet til at anken over straffeutmålingen må forkastes. Jeg legger da vesentlig vekt på at det her etter min mening ikke er grunnlag for å anse drapet begått under særdeles skjerpene omstendigheter.

Ved avgjørelsen av om det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter etter straffeloven § 233 annet ledd, må det anlegges en relativt *bred vurdering*. *Selve drapshandlingen vil stå sentralt*, men også *domfeltes subjektive forhold, bakgrunnet for drapet og omstendighetene omkring det*, må trekkes inn, jfr Rt.1989-1330..”

Høyesterett lister her opp en rekke momenter for vurderingen av om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger; selve drapshandlingen, domfeltes subjektive forhold, bakgrunnen for drapet og omstendighetene omkring det. Av momentene som vi har sett på opp gjennom ti-årene, ser vi også at dette stemmer ganske godt overens med hva høyesterett ser ut til å vektlegge ved utmålingen.

5 Oversikt – utviklingslinjer

Som jeg har vist så er straffeutmålingen dynamisk. I utmålingen innenfor strafferammen vektlegges en rekke momenter som gjør at straffene tilpasses det enkelte tilfellet. Høyesterett har mulighet, og plukker også opp signaler fra påtalemyndigheten ved utmålingen.

Som jeg har vist ved gjennomgangen av hvert tiår, er det visse momenter som går igjen i vurderingen av straffeutmålingen.

Oppvekstvilkår tillegges ofte vekt i begge retninger, men først og fremst i formildende retning i praksis. Tiltaltes alder er ofte et tema, spesielt ved unge drapstiltalte hvor dette vektlegges i formildende retning. Sakkyndige rapporter om tiltale tillegges betydelig vekt, men høyesterett foretar i tillegg en egen vurdering.

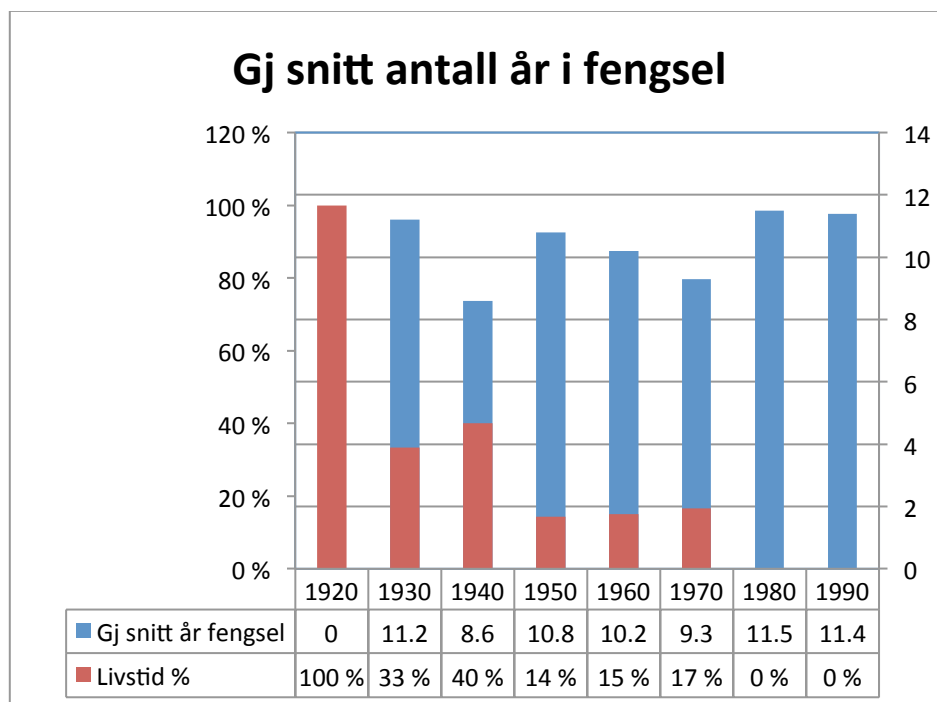
Høyesterett vektlegger og vurderer også selve drapshandlingen og dens art og eventuelt grovhet samt omstendighetene rundt drapet.

Høyesterett vektlegger videre hensynet til den alminnelige rettsfølelse og beskyttelse av samfunnet, men som vi har sett i en rekke dommer som har fått presedensvirkning, vil ikke Høyesterett vektlegge dette på bekostning av den individuelle vurderingen som skal foretas i hver enkelt sak.

Høyesterett utaler også ofte i dommene at man ikke ønsker å prøve lagmannsrettens vurdering av straffeutmålingen, av hensyn til den umiddelbare bevisvurderingen i lagmannsretten.

Selv om min inndeling i tiår ikke har vært ideell, da det foreligger sprik i antall dommer innenfor tiårene, mener jeg det er mulig å se utviklingen i et større bilde. (Det er allikevel viktig å ha dette i bakhode spesielt ved de første tiårene, hvor det foreligger få dommer).

Jeg vil illustrere resultatene fra analysen i grafer⁹⁵ for å vise utviklingen.

Grafen viser gjennomsnittet for antall år i fengsel for forsettelig drap⁹⁶. Den viser også i hvor mange prosent av det totale antall dommer det er benyttet fengsel på livstid.

Vi ser at snittet for antall år i fengsel har holdt seg noen lunde jevnt, foruten om livstidsstraff⁹⁷. Jeg har vist hvordan høyesterett har benyttet seg av livstidsstraff, og vi ser av grafen i tiåret før lovendringen⁹⁸ at det er benyttet fengsel på livstid i 17 % av dommene.

⁹⁵ Tallene i grafene er hentet fra dommene i utvalget som beskrevet. Dette utgjør dommene som er angitt i domsregisteret over hvert tiår.

⁹⁶ Med unntak av forsøk og medvirkning, som avgrensingen av oppgaven tilsier.

⁹⁷ Det er allikevel påpekt bla. i forarbeidene til den nye loven av 2005 at fengsel på livstid i praksis tilsa at domfelte slapp ut av fengsel etter rundt 15 år.

⁹⁸ Som var i 1981, jf. innledningsvis

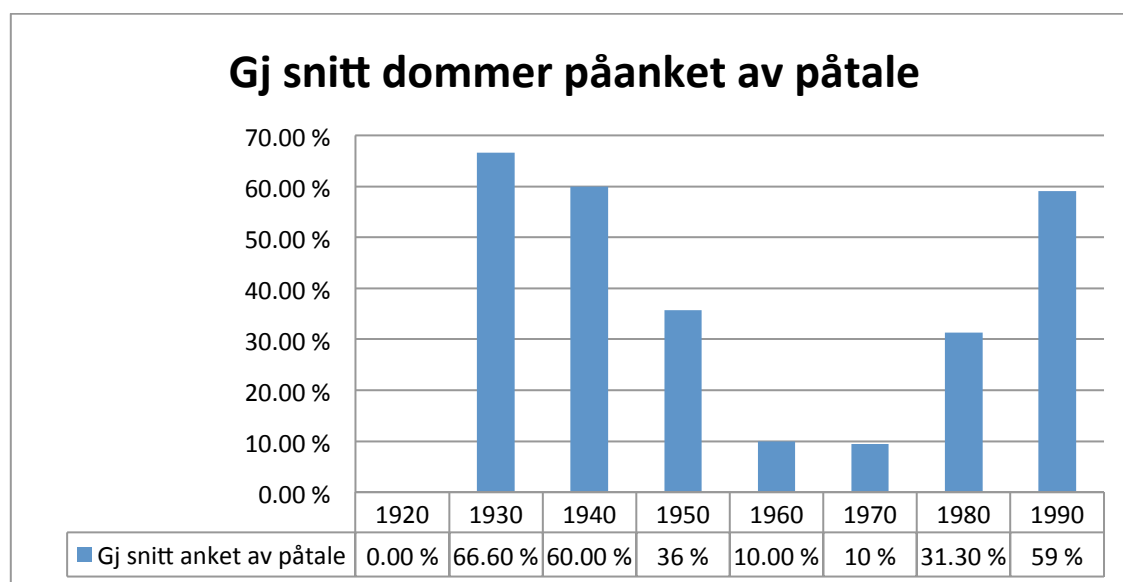
Foruten om avskaffelse av livstidsstraff, så er det altså vanskelig å spore store endringer i utmålingen til henholdsvis strengere eller mildere straffer.

Vi ser at gjennomsnittet for antall år i fengsel ser ut til å gjøre en liten dupp i 1970 og øke i 1980. Dette kan ha sammenheng med lovendringen hvor livstidsstraff ble fjernet, og dermed at de dommene hvor fengsel på livstid normalt ville vært benyttet, etter dette fikk tidsbestemt straff.

Om den siste endringen i strafferammen, med oppjustering av minstegrensen fra 6 til 8 år, gjenstår det å se om det vil ha noen effekt i det større bilde.

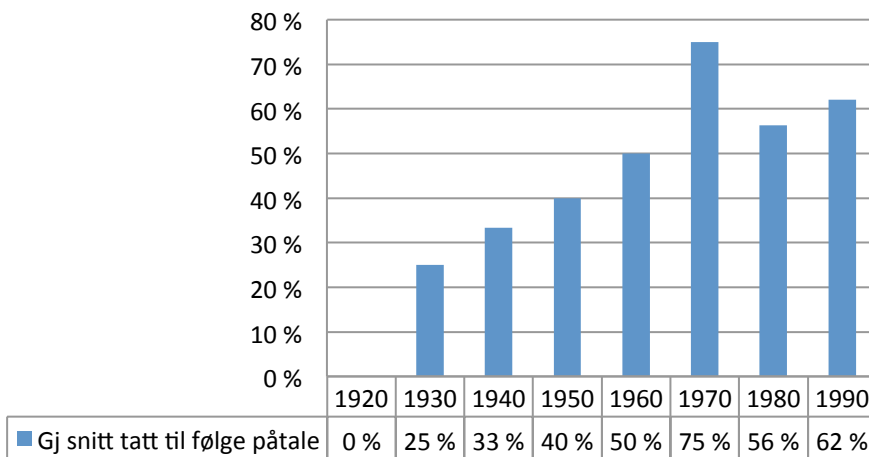
Minstestrafen på 6 år har blitt benyttet i en rekke dommer, slik at dette vil kunne ha innvirkning.

Jeg vil videre vise oversikt over hvem dommene er påanket av, samt hvilke som er tatt til følge av Høyesterett, for å se på hvordan dette har utspilt seg i rettspraksis. Jeg har sagt en del om dette underveis i analysen, men grafene vil gi en samlet oversikt og illustrere funnene i dommene.

Ovenstående grafen viser prosentvis antall dommer som er påanket av påtalemyndigheten innenfor hvert tiår. Vi ser at i bla. 1990 så ble 59 % av dommene i utvalget påanket av påtalemyndigheten, dette mot bare 10 % i 1970.

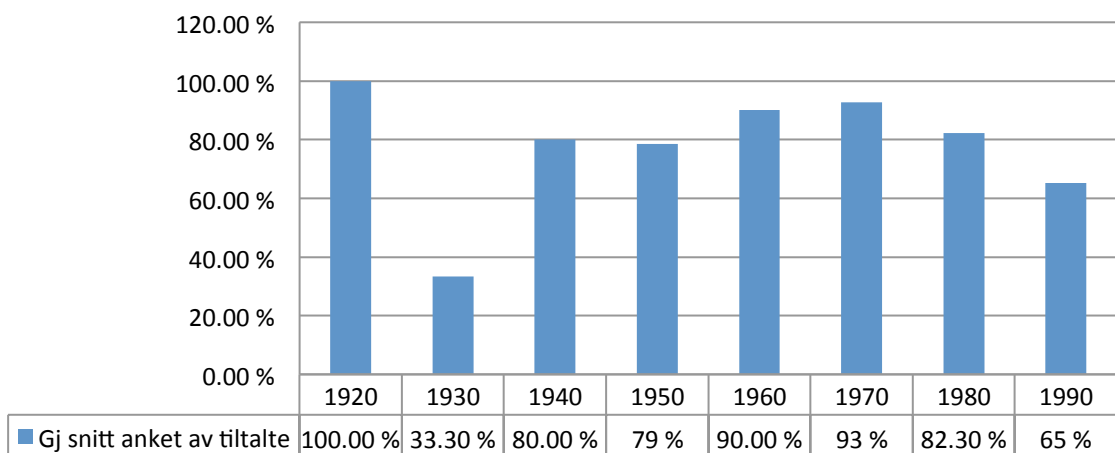
Gj snitt tatt til følge - påtale

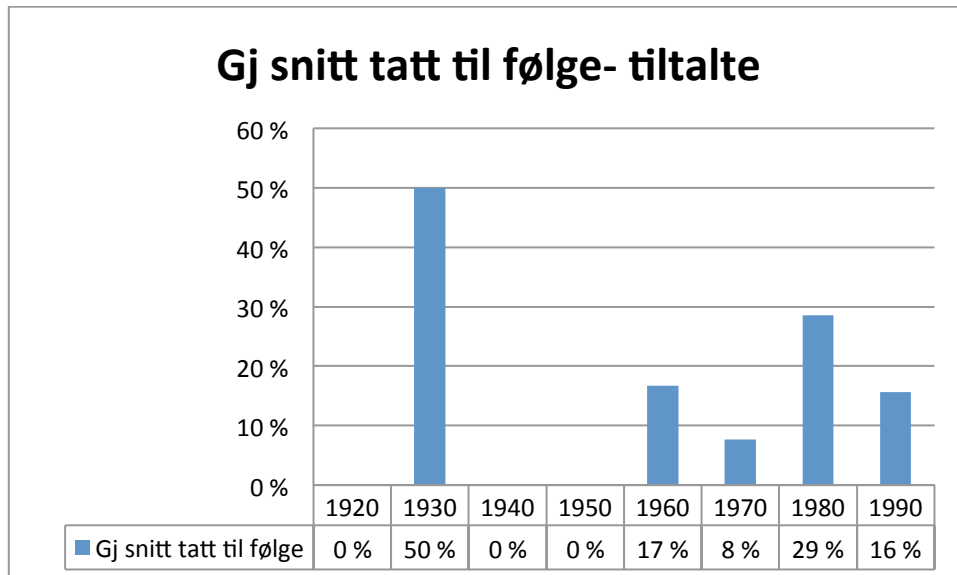
Grafen ovenfor viser gjennomsnittlig hvor stor andel av ankene som er tatt til følge, i dommene som er påanket av påtalemyndigheten. Dette gjelder som nevnt anke over straffutmålingen. Spesielt i de tre siste tiårene ser vi at anken ofte er tatt til følge og straffen har, som jeg har vist i en rekke dommer, blitt skjerpet av høyesterett.

De neste grafene viser den andre siden: hvor mange dommer som gjennomsnittlig har blitt påanket av domfelte og hvorvidt disse er tatt til følge.

Gj snitt dommer påanket av tiltalte

Grafen viser at tiltalte har anket over straffutmålingen i et prosentvis høyt antall av dommene. I 1960- og 70 årene så ser vi spesielt at dommene er påanket av tiltalte i over 90 % av dommene.

Grafen ovenfor, sett i sammenheng med den foregående, viser at tiltalte ikke har like stort prosentvis medhold for sine anker som det påtalemyndigheten har. Dette samsvarer med mine antakelser innledningsvis.

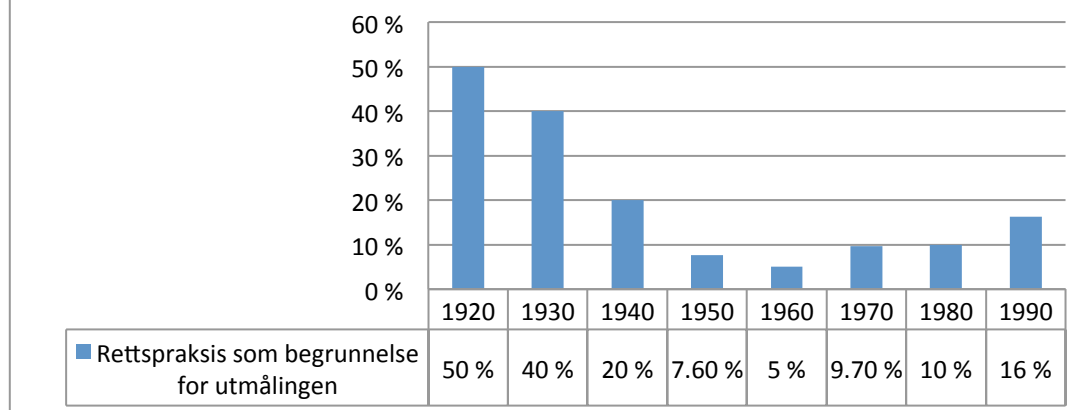
I 1990 årene så har eksempelvis tiltalte kun fått medhold i 16 % av dommene. Dette mot påtalemyndigheten som fikk gjennomslag i 62 %, jf. grafen ovenfor.

Selv om tallene varierer for hvert tiår er det gjennomgående at påtalemyndigheten har større gjennomslag når de anker. Dette har jeg også vist underveis i analysen.

Jeg har også i hvor mange av dommene høyesterett har nevnt rettspraksis som begrunnelse for utmålingen. Grafen nedenfor viser oversikt og utviklingen.

Rettspraksis som begrunnelse for utmålingen

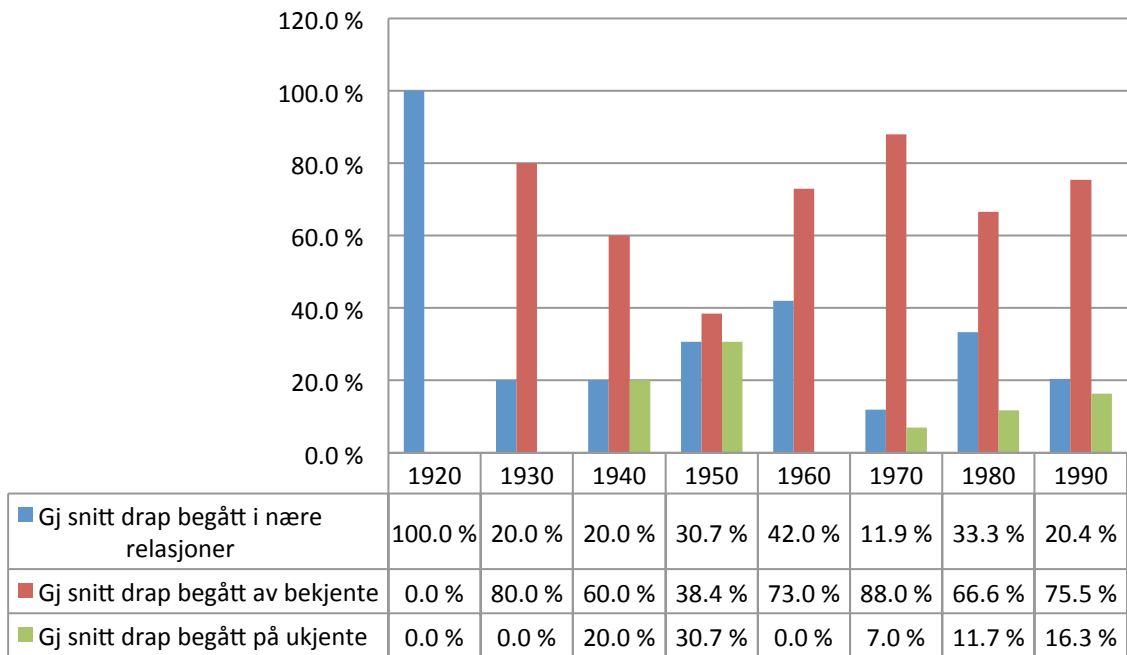
Grafen viser prosentvis i hvor mange av dommene det er vist til rettspraksis for hvert tiår.

Resultatene viser at Høyesterett i varierende grad har benyttet rettspraksis som begrunnelse for straffeutmålingen. I 1990 så ser vi blant annet at høyesterett viser til rettspraksis som begrunnelse for utmålingen i 16 % av dommene.

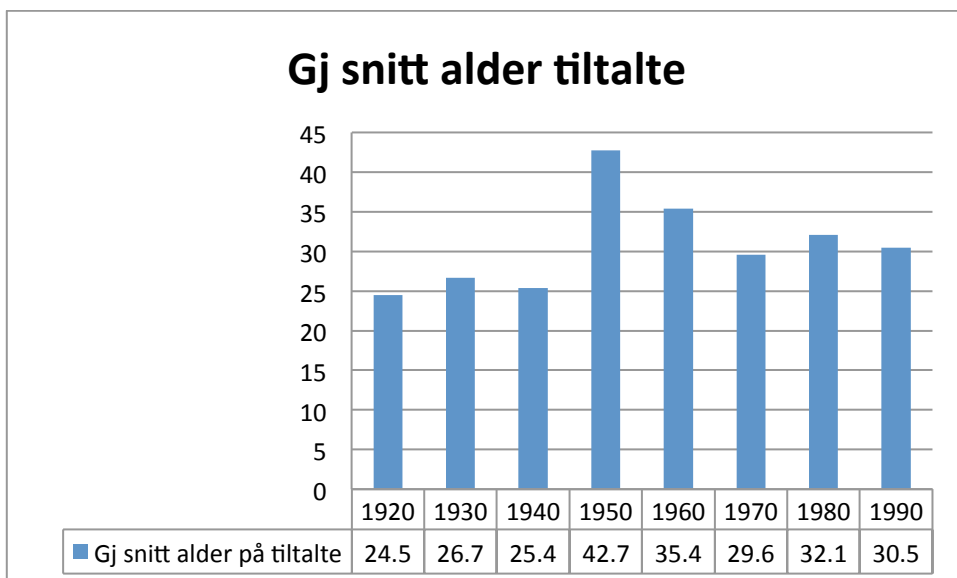
Det kan være mange årsaker til at dette kan variere og trenger ikke å være fordi høyesterett i varierende grad har benyttet seg av rettspraksis som rettskilde. Det kan for eksempel være at høyesterett har sett hen til rettspraksis, men ikke nevnt det eksplisitt i dommen.

Kort avslutningsvis så vil jeg ta med to grafer som sier noe om tiltalte og offer.

Relasjon: drapstiltale og offer

Grafen ovenfor viser relasjonen mellom drapstiltalte og offer. I for eksempel 1960-årene ser vi at 42 % av drapene er begått i nære relasjoner og at 0 % er begått på ukjente. Å spore en jevn utvikling i noe retning ser ut til å være vanskelig. Høyesterett vektlegger, som vi har sett, omstendighetene rundt drapet som moment i den totale vurderingen ved straffeutmålingen. Det er likevel vanskelig å se linjer som påviser at relasjonen mellom tiltale og offer påvirker straffeutmålingen. Hvis vi sammenholder overnevnte tall med grafen som viser antall år i fengsel, ser vi for eksempel ingen tendens til at straffen har vært utmålt høyere, eller livstidsstraff er mer anvendt i det ene eller det andre tilfellet.

Grafen ovenfor viser gjennomsnittlig alder på drapstiltalte per tiår.

Grafen gjenspeiler min oppfatning, etter gjennomgangen av dommene, at drapstiltalte stort sett er rundt 30 år. Noe grafen ikke viser, men som også kunne ha vært med er kjønn. Det har kun vært få saker hvor tiltale har vært kvinnelig (dette har vært tilfelle i underkant av 10 dommer i utvalget).

Så hvis man skal slutte noe ut av dette så kan man si at den gjennomsnittelige drapsmann (ved forsettelig drap, og som har fått saken anket inn for høyesterett) er rundt 30 år og mann. Men jeg vil selvsagt vise forsiktighet ved å komme med en slik konklusjon. Det er heller ikke her lett og spore forskjeller i det store bildet når det gjelder tallene, sett i sammenheng med straffutmålingen i dommene.

Forbeholdene som er gjort innledningsvis før analysen er også viktig å ha i bakhodet ved vurderingen av grafene. Både hensett til antallet dommer for hvert tiår og at man skal utvise forsiktighet med å trekke konklusjoner ut fra utviklingen da hver dom er individuell med sine momenter og forskjeller.

Avslutningsvis vil jeg bemerke at jeg synes det er noe overraskende at det ikke er mulig å spore større forskjeller i den gjennomsnittelige straffutmålingen enn den jeg har vist.

Et spørsmål er jo selvfølgelig hvordan straffutmålingen fungerer i praksis ved soningen. Hvor lenge sitter en domfelt i realiteten i fengsel for forsettelig drap? og på grunn av praksis med strafferabatt, er det kanskje ikke store forskjeller i de høyeste utmålte straffene uansett?

Dette går utenfor min problemstilling, men det er likevel til ettertanke når jeg nå har sett hvilke momenter høyesterett vektlegger ved utmålingen og dens individuelle karakter.

6 Litteraturliste

Eckhoff, Torstein. Rettskildelære. 5. utg ved Jan E. Helgesen. Oslo, 2001.

Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett. 5. Utg ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber – Mohn. Oslo, 2004.

Andenæs, Johs. Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene, samlet utgave ved Kjell Andersen. Oslo, 2008.

Lover og forarbeider:

1902 Alminnelig borgelig straffelov (straffeloven) av 22 mai 1902 nr.10

1981 lov av 12.juni nr 62.

2010 Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd) av 25. 06.2010 nr 46

2005 Lov om straff (straffeloven) 20. Mai 2005 nr. 28

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Ot.prp. nr. 8 Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.

Prop. 97 L. Endringer i straffeloven 1902 mv.

NOU 2002: 4 ny straffelov: Straffelovkomisjonens delutredning VII

6.1 Domsregister

Dommer 1920 – 1929

Rt – 1927 – 1 Rt – 1929 - 86	

Dommer 1930 - 1939

Rt – 1930 – 755 Rt – 1930 – 1246 Rt – 1933 -1257	Rt – 1934 – 807 Rt – 1936 – 527 Rt – 1938 - 164

Dommer 1940 - 1949

Rt. 1945-273 Rt. 1946- 365	Rt. 1947- 676 Rt. 1948 -992 Rt.1949 -807

Dommer 1950 - 1959

Rt – 1950 – 2 Rt – 1950 – 184 Rt – 1950 – 372 Rt – 1950 – 825 Rt – 1954 – 674 Rt – 1954 – 821 Rt – 1957 – 184	Rt – 1957 – 206 Rt – 1957 – 690 Rt - 1958 - 977 Rt – 1958 – 980 Rt – 1958 – 1101 Rt – 1959 – 22 Rt – 1959 - 991

Dommer 1960 - 1969

Rt – 1960 – 494	Rt – 1964 – 1375
Rt – 1960 – 634	Rt – 1965 – 375
Rt – 1960 – 803	Rt – 1965 – 1302
Rt – 1961 – 279	Rt – 1966 – 1417
Rt – 1961 – 774	Rt – 1967 – 535
Rt – 1962 – 1238	Rt – 1967 – 775
Rt – 1963 – 42	Rt – 1967 – 931
Rt – 1963 – 46	Rt – 1967 – 1039
Rt – 1963 – 1225	Rt – 1969 – 154
Rt – 1964 – 470	Rt – 1969 - 1346

Dommer 1970 - 1979

Rt – 1970 – 1114	Rt – 1976 – 482
Rt – 1970 – 1378	Rt – 1977 – 182
Rt – 1970 – 1526	Rt – 1977 – 352
Rt – 1971 – 277	Rt – 1977 – 462
Rt – 1971 – 346	Rt – 1977 – 738
Rt – 1971 – 510	Rt – 1977 – 997
Rt – 1972 – 806	Rt – 1977 – 1292
Rt – 1972 – 985	Rt – 1977 – 1354
Rt – 1973 – 492	Rt – 1978 – 77
Rt – 1973 – 873	Rt – 1978 – 147
Rt – 1973 – 1312	Rt – 1978 – 913
Rt – 1974 – 89	Rt – 1978 -997
Rt – 1974 – 314	Rt – 1978 – 1046
Rt – 1974 – 797	Rt – 1978 – 1262
Rt – 1974 – 1013	Rt – 1979 – 65

Rt – 1975 – 71	Rt – 1979 – 143
Rt – 1975 – 192	Rt – 1979 – 876
Rt – 1975 – 868	Rt – 1979 – 1021
Rt – 1975 – 1145	Rt – 1979 – 1218
Rt – 1976 – 72	Rt – 1979 - 1476
Rt – 1976 – 372	

Dommer 1980 - 1989

Rt – 1980 – 22	Rt – 1984 – 817 (197 – 84)
Rt – 1980 – 139	Rt – 1984 – 979 (282 – 84)
Rt – 1980 – 275	Rt – 1984 – 1146 (323 – 84)
Rt – 1980 – 927	Rt – 1985 – 397
Rt – 1980 – 1018	Rt – 1985 – 406 (96 – 85)
Rt – 1980 – 1467	Rt – 1985 – 437 (147 – 85)
Rt – 1981 – 915	Rt – 1985 – 787 (228 – 85)
Rt – 1981 – 961	Rt – 1985 – 864 (295 – 85)
Rt – 1982 – 82 (30 – 82)	Rt – 1985 – 869 (296 – 85)
Rt – 1982 – 87 (31 – 82)	Rt – 1985 – 912 (306 – 85)
Rt – 1982 – 1256 (311 – 82)	Rt – 1985 – 1404 (429 – 85)
Rt – 1982 – 1437 (352 – 82)	Rt – 1986 – 689 (213 – 86)
Rt – 1983 – 3 (2 – 83)	Rt – 1986 – 852 (315 – 86)
Rt – 1983 – 9 (3 - 83)	Rt – 1987 – 738
Rt – 1983 – 555 (118 – 83)	Rt – 1988 – 69
Rt – 1983 – 623 (128 – 83)	Rt – 1988 – 207
Rt – 1983 – 628 (129 – 83)	Rt – 1988 – 599 (178 – 88)
Rt – 1983 – 739 (149 – 83)	Rt – 1988 – 676 (197 – 88)
Rt – 1983 – 877 (198 – 83)	Rt – 1989 – 780 (228 – 89)
Rt – 1983 – 1043	Rt – 1989 – 783 (241 – 89)
Rt – 1983 – 1347 (312 – 83)	Rt – 1989 – 445 (129 – 89)
Rt – 1984 – 436 (90 – 84)	Rt – 1989 – 720 (201 – 89)

Rt – 1984 – 621 (151 – 84)	Rt – 1989 – 970 (322 – 89)
Rt – 1984 – 653 (158 – 84)	Rt – 1989 – 999 (329 – 89)
Rt – 1984 – 744 (183 – 84)	Rt – 1989 – 1188 (412 – 89)
Rt – 1984 – 803 (190 – 84)	Rt – 1989 – 1330 (456 – 89)

Dommer 1990 - 1999

Rt – 1990 – 1 (1 – 90)	HR – 1992 – 154 – B – Rt – 1992 - 1248
Rt – 1990 – 4 (2 – 90)	HR – 1992 – 118 – A – Rt – 1992 - 1317
Rt – 1990 – 26 (7 – 90)	HR – 1992 – 132 – A – Rt – 1992 - 1497
Rt – 1990 – 555 (173 – 90)	HR – 1992 – 134 – A – Rt – 1992 – 1502
Rt – 1990 – 604 (192 – 90)	HR – 1993 – 29 – A – Rt – 1993 – 164
Rt – 1990 – 795 (276 – 90)	HR – 1993 – 90 – A – Rt – 1993 – 736
Rt – 1990 – 976 (343 – 90)	HR – 1993 – 99 – A – Rt – 1993 – 803
Rt – 1990 – 1157 (389 – 90)	HR – 1993 – 117 – A – Rt – 1993 – 970
Rt – 1990 – 1297 (424 – 90)	HR – 1993 – 157 – A – Rt – 1993 – 1357
Rt – 1991 – 219 (65 – 91)	HR – 1994 – 20 – B – Rt – 1994 - 314
Rt – 1991 – 298 (77 – 91)	HR – 1994 – 24 – A – Rt – 1994 -331
Rt – 1991 – 525 (179 – 91)	HR – 1994 – 28 – B – Rt – 1994 - 346
Rt – 1991 – 1249 (452 – 91)	HR – 1994 – 104 – A – Rt – 1994 - 1294
HR – 1992 – 2 – A – Rt – 1992 – 10	HR – 1994 – 114 – A – Rt – 1994 - 1392
HR – 1992 – 3 – A – Rt – 1992 – 14	HR – 1994 – 172 – B – Rt – 1994 - 1564
HR – 1992 – 21 – B – Rt – 1992 - 176	HR – 1995 – 83 – A – Rt – 1995 – 962
HR – 1992 – 31 – B – Rt – 1992 -233	HR – 1995 – 90 – A – Rt – 1995 – 1012
HR – 1992 – 40 – A – Rt – 1992 – 574	HR – 1995 – 93 – A – Rt – 1995 – 1131
HR – 1992 – 52 – A – Rt – 1992 – 679	HR – 1995 – 150 – A – Rt – 1995 – 1879
HR – 1992 – 55 – A – Rt – 1992 - 688	HR – 1996 – 44 – A – Rt – 1996 – 772
HR – 1992 – 106 – B – Rt – 1992 - 817	HR – 1996 – 80 – B – Rt – 1996 – 1522
HR – 1992 – 68 – A – Rt – 1992 - 833	HR – 1997 – 21 – A – Rt – 1997 – 568
HR – 1992 – 121 – B – Rt – 1992 – 996	HR – 1998 – 36 – B – Rt – 1998 – 665
HR – 1992 – 136 – B – Rt – 1992 - 1094	HR – 1999 – 16 – A – Rt – 1999 – 220

R – 1992 – 153 – B – Rt – 1992 - 1246

HR – 1999 – 66 – B – Rt – 1999 – 1898